

Emme ole samoja

Kategoria-analyyttinen tutkimus maahanmuuttajanuorten toiseuspuheesta
ja identiteeteistä

YLINEN ALINA
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkimuksen laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2010

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkimuksen laitos

YLINEN, ALINA: Emme ole samoja: Katégoria-analyyttinen tutkimus maahanmuuttajanuorten toiseuspuheesta ja identiteeteistä.

Pro gradu -tutkielma, 70 s.
Sosiaalityö

Ohjaajana YTT, Suvi Raitakari

Helmikuu 2010

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena oli maahanmuuttajanuorten toiseuspuhe ja identiteetit. Tutkimuskysymyksinä olivat millaista on maahanmuuttajanuorten toiseuspuhe sekä millaisia identiteettejä maahanmuuttajanuoret rakentavat toiseuspuheessa. Kiinnostus kohdistui siihen, miten maahanmuuttajanuoret rakentavat identiteettejään toiseuspuheessa.

Kyseessä on laadullinen tutkimus, joka perustuu pitkälti postmodernin identiteetin teoriaan ja toiseuden teorioihin. Teoriaosiossa avataan myös rasismien, kotoutumisen sekä yhteisöllisen ja individuaalisen kulttuurin käsitteitä. Tutkimuksen aineistona olivat seitsemän Tampereen ulkomaalaistoimiston asiakkaan haastattelut.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi. Analyysimenetelmänä käytettiin jäsenkategorisoinnin analyysiä. Analyysin alussa aineistosta etsittiin kaikki kohdat, joissa maahanmuuttajanuoret tuottivat toiseuspuhetta. Sen jälkeen näiden aineiston osien analyysiä jatkettiin etsimällä aineistosta kaikki kategoriat, joilla maahanmuuttajanuoret kuvaavat itseään ja omaa kulttuuriryhmäänsä sekä näiden peiliksi paikannettiin kaikki kategoriat, joilla maahanmuuttajanuoret kuvasivat suomalaisia. Kategoriat ryhmiteltiin kategoriaryhmiksi, joista jokaisesta analysoitiin tarkemmin aineistosta poimittuja esimerkkejä.

Tutkimuksen tuloksena voidaan todeta, että toiseus määrittää hyvin keskeistä osaa maahanmuuttajanuorten identiteeteissä ja niiden rakentamisprosesseissa. Maahanmuuttajanuoret kokivat toiseutta suomalaisia, mutta myös omaa kulttuuriryhmäänsä sekä muita ulkomaalaisia kohtaan. Näin he ovat toisia monessa mielessä. He kokevat toiseutta suomalaisia kohtaan, mutta eivät koe kuuluvansa myöskään omaan kulttuuriryhmäänsä. Toiseuden kokemus on heille arkipäivää ja sen kanssa heidän on pärjättävä päivästä toiseen. Osa maahanmuuttajanuorten toiseuden kokemuksista oli kuitenkin sitä, mitä kutsun positiiviseksi toiseudeksi. Kaiken kaikkiaan maahanmuuttajanuorten toiseuden kokemukset ja niitä heijastelevat identiteetit olivat hyvin hienovaraisesti tuotettuja, ja toiseuden kokemuksista huolimatta nuoret osoittivat myös ymmärrystä suomalaisia kohtaan.

Avainsanat: maahanmuuttajanuori, toiseus, postmoderni identiteetti, rasismi, jäsenkategorisointi.

SUMMARY

University of Tampere
Department of Social Work Research

YLINEN, ALINA: We are not the same: Category analytic research on the otherness-speech and identities of immigrant youth.

Master's Graduate Thesis, 70 pages.
Social work

Supervisor: Ph.D Suvi Raitakari

February 2010

The subject of this master's graduate thesis was to study the otherness–speech and identities of immigrant youth. The aim was to study what kind of otherness-speech immigrant youth produce and what kind of identities they construct in their otherness-speech. The interest is also in studying the ways how immigrant youth construct their identities in otherness-speech.

This is a qualitative research that is based on the theory of postmodern identity and on the theories of otherness. In the theory part is also defined the concept of racism, of integration and of collective and individual culture. The research material in this study was seven interview of the customer of the Foreign Office of Tampere.

The theoretical background of this thesis is on social constructionism. In analyzing the research material is used the Membership Categorization Device. In the beginning of the analysis was searched all the parts of the research material where immigrant youth produced otherness-speech. The analysis was continued by searching all the categories that immigrant youth used when they described themselves or their own cultural group, and to mirror those categories, all the categories they used when they described Finnish people was also searched. Then all categories that were found were grouped into category groups and from each category group small samples were analyzed in detail as examples of the group.

As a result of the study one can suggest that otherness plays a prominent role in the identities of immigrant youth and in the construction of those identities. Immigrant youth experienced otherness towards Finnish people but also towards their own cultural group and towards other immigrants. So they are the other in many ways. They experience otherness towards Finnish people but they don't feel that they belong to their own cultural group either. For them otherness is something they have to deal with every day. However, part of the otherness-speech was what I call positive otherness. After all, the experiences of otherness and identities that reflect those experiences was constructed in subtle ways, and in spite of the experiences of otherness, immigrant youth took a sympathetic attitude to Finnish people.

Keywords: immigrant youth, otherness, postmodern identity, racism, membership categorization.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
2 MAAHANMUUTTAJA KOTOUTUMISPROSESSISSA	3
2.1 MAAHANMUUTTAJAN MONET MÄÄRITYKSET.....	3
2.2 TOISEUDEN KOKEMUS.....	5
2.3 RASISMI TOISEUDEN ULOTTUVUUTENA.....	8
2.4 YHTEISÖLLINEN JA INDIVIDUAALINEN KULTTUURI	11
2.5 KOTOUTUMISPROSESSIN VAIHE MÄÄRITTÄÄ TOISEUSPUHETTA	14
3 SOSIAALISESTI RAKENTUVA IDENTITEETTI	18
3.1 VALISTUKSEN AJAN IDENTITEETTI JA SOSIOLOGINEN IDENTITEETTI.....	18
3.2 POSTMODERNI ELI SOSIAALISESTI RAKENTUVA IDENTITEETTI	19
3.3 KATEGORIAT, LEIMATTU IDENTITEETTI JA VASTAPUHE	20
4 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ JA AINEISTO	22
4.1 LAADULLINEN TUTKIMUS SOSIAALISEN KONSTRUKTIONISMIN VIITEKEHYKSESSÄ.....	22
4.2 TUTKIMUSKYSYMYS	24
4.3 AINEISTON KERUU JA HAASTATELTAVAT.....	24
5 JÄSENKATEGORISOINNIN ANALYYSI.....	27
6 AINEISTON ANALYYSI	31
6.1 KULTTUURINEN TOISEUS	32
6.2 TOISEUS RASISMINA.....	36
6.3 TOISEUS ERILAISUUTENA	39
6.4 TOISEUS OMAA KULTTUURIA JA SEN JÄSENIÄ KOHTAAN	42
6.5 TOISEUS ULKOMAALAISUUTENA JA MUUKALAISUUTENA.....	44
6.6 SUKUPUOLINEN TOISEUS.....	47
6.7 TOISEUS TOISIA ULKOMAALAISIA KOHTAAN	50
6.8 ANALYYSIN YHTEENVETOA	53
7 POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ.....	56
7.1 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	56
7.2 TOISEUDEN MONINAISUUS	58
7.3 TUTKIMUSPROSESSIN REFLEKTIOTA.....	61
7.4 LOPUKSI.....	62
LÄHTEET	64

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni maahanmuuttajia ja toisia kulttuureja kohtaan heräsi jo lapsuusiässä, ja nuoruusikään tullessa olin saanut useita maahanmuuttajataustaisia ystäviä. Sittemmin elin noin neljä vuotta tiiviissä rinnakkaiselossa nigerialaisen maahanmuuttajayhteisön kanssa. Lopulta tieni vei yliopistoon opiskelemaan sosiaalityötä tarkoitukseni erikoistua maahanmuuttajatyöhön. Olen työskennellyt Tampereen Ulkomaalais-toimistossa ja Vastaanottokeskuksessa. Minulla on edelleen ystäviä ja tuttavien eri kulttuureista.

Pro gradu -tutkielmani on jatkoa kandidaatin tutkielmalleni, jonka tutkimuskysymyksenä oli, miten kotoutumisprosessissa olevat maahanmuuttajanuoret rakentavat identiteettejä puheessa. Kandidaatin tutkielmani tärkein tulos oli se, että nuorten identiteettiä luonnehtii voimakas toiseuden kokemus ja suurin osa haastattelupuheesta, jota maahanmuuttajanuoret tuottivat, oli toiseuspuhetta. Maahanmuuttajanuorilla oli myös usein leimattuja identiteettejä. Toiseuden kokemukset olivat niin vahvoja, että päätin gradussani keskittyä tutkimaan maahanmuuttajanuorten identiteettien rakentamista juuri toiseuden näkökulmasta. Toiseuden, muukalaisuuden ja erilaisuuden kokemukset ovat useimmille maahanmuuttajanuorille arkipäivää ja ne vaikuttavat varmasti myös siihen, miten maahanmuuttajanuoren kotoutumisprosessi etenee. Toiseuden kokemusten ja leimattujen identiteettien rakentumisen tarkastelu on tärkeää, jotta pystymme paremmin ymmärtämään maailmaa maahanmuuttajanuorten näkökulmasta.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella sitä, *millaista on maahanmuuttajanuorten toiseuspuhe sekä millaisia identiteettejä maahanmuuttajanuoret toiseuspuheessaan rakentavat?* Olen siis kiinnostunut siitä, *miten maahanmuuttajanuoret rakentavat identiteettejään toiseuspuheessa?* Yhteiskuntatieteissä on tutkittu paljon sitä, miten ihmiset tuottavat ja rakentavat todellisuutta puheessa. Maahanmuuttajataustaisten ihmisten identiteettien tutkiminen on kuitenkin erityisen ajankohtainen tutkimuksen aihe. Suomi on jo monikulttuuristunut ja

monikulttuuristuu päivä päivältä enemmän, kun maahanmuuttajien määrä kasvaa tasaisesti. Tutkimalla maahanmuuttajien identiteettejä voidaan saada tärkeää tietoa, joka auttaa meitä auttamaan maahanmuuttajia kotoutumaan Suomeen paremmin.

Kotoutumisen onnistuminen on erittäin tärkeää. Maahanmuuttajilla ja ulkomaisella työvoimalla voi olla merkittävä rooli suurten ikäluokkien eläköitymisestä aiheutuvan työvoimapulan lievittämisessä. Jos maahanmuuttajat eivät kuitenkaan onnistu kotoutumaan, he saattavat sen sijaan jäädä sosiaaliturvan varaan. Erityisesti nuorten maahanmuuttajien kotoutumiseen panostamisesta hyöty näkyy hyvin pitkäaikaisesti. Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään koko ajan enemmän maahanmuuttajataustaisia asiakkaita. Identiteettien rakentamisen ymmärtäminen auttaa kulttuurien kohdatessa sosiaalityöntekijää ymmärtämään asiakasta syvemmin ja sitä kautta myös tukemaan paremmin kotoutumisprosessissa.

Tutkimuksen ensimmäisessä teorialuvussa käsittelem tutkittavien maahanmuuttajien elämäntilanteeseen liittyviä ilmiöitä ja teorioita. Tärkeimpänä ovat teoriat toiseudesta. Toisessa teorialuvussa avaam identiteetin käsitettä. Esittelen postmodernin, sosiaalisesti rakentuvan identiteetin teorian, johon tämä tutkimus pitkälti perustuu. Kerron lyhyesti myös toisista identiteettiteorioista. Sen jälkeen neljännessä luvussa kerron tutkimuksen tehtävästä ja aineistosta. Kyseessä on laadullinen tutkimus, joka sijoittuu sosiaalisen konstruktionismin viitekehykseen. Tutkimuksen aineistona ovat seitsemän maahanmuuttajanuoren teemahaastattelut. Tutkimuksen haastatteluaineiston analyysimetodina käytän jäsenkategorisoinnin analyysia. Kuudes luku on aineiston analyysiluku, jonka jälkeen jatkan tutkimuksen tulosten pohdintaa viimeisessä luvussa.

2 MAAHANMUUTTAJA KOTOUTUMISPROSESSISSA

2.1 Maahanmuuttajan monet määritykset

Pro gradu -tutkielmani alussa katsoin olevan tärkeää määritellä mitä maahanmuuttajalla tarkoitan, koska tutkimukseni koskee maahanmuuttajanuoria. Maahanmuuttaja on sateenvarjokäsite, jonka alle mahtuu useita muita käsitteitä. Nämä kaikki käsitteet kuvaavat ihmisiä, jotka eivät ole Suomen kansalaisia. Seuraavaksi avaan näitä käsitteitä yksi kerrallaan.

Maahanmuuttajaksi kutsutaan siirtolaisia, pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja paluumuuttajia. Siirtolaisuudessa on kyse työperäisestä maahanmuutosta. Siirtolaiseksi kutsutaan henkilöä, joka on muuttanut pysyvästi toiseen maahan hankkiakseen siellä toimeentulonsa. Siirtotyöläinen puolestaan hakeutuu toiseen maahan tehdäkseen siellä töitä, muttei asetu maahan pysyvästi. (Liebkind 1994, 9.)

Pakolainen määritellään YK:n pakolaisen asemaa koskevassa yleissopimuksessa henkilöksi, joka on kotimaansa ulkopuolella, eikä voi palata sinne, koska hänellä on perusteltu syy pelätä joutuvansa siellä vainon kohteeksi rodun, uskonnon, kansalaisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteensä vuoksi. Pakolainen on myös vailla kotivaltionsa suojelua tai pelkonsa takia haluton vastaanottamaan suojelua kotivaltioltaan. (Suomen Pakolaisapu 2006; Hakovirta 1989, 7–8.) Suomen pakolaispolitiikka perustuu pitkälti tähän YK:n pakolaissopimukseen.

Turvapaikanhakija on henkilö, joka kertoo lähteneensä pakoon kotivaltioistaan samoista syistä kuin pakolainen, ja on tehnyt turvapaikkahakemuksen pakomaassa. Turvapaikkahakemuksesta annettulla myönteisellä päätöksellä turvapaikanhakija saa pakolaisstatuksen A (pysyvä oleskelulupa) tai B (tilapäinen oleskelulupa). Myönteisen

turvapaikkapäätöksen jälkeen turvapaikanhakijoita voidaan kutsua pakolaisiksi. Jos turvapaikanhakija saa kielteisen päätöksen turvapaikkahakemuksestaan, hänet lähetetään pois Suomesta.

Kiintiöpakolaisiksi kutsutaan pakolaisia, jotka ovat tulleet Suomeen vuosittaisen pakolaiskiintiön puitteissa. YK:n pakolaisasioiden pääkomissaarin toimisto (UNHCR) on myöntänyt heille pakolaisstatuksen jo ennen Suomeen tuloa. Tällä hetkellä Suomen pakolaiskiintiö on 750 pakolaista vuodessa. Paluumuuttaja ei ole pakolainen vaan hän on ulkosuomalainen, joka on asunut Suomen ulkopuolella, mutta palannut takaisin Suomeen. Suuri osa paluumuuttajista on Venäjältä Suomeen muuttavia inkerinsuomalaisia. Ulkomaalaiseksi voidaan kutsua henkilöitä, jotka eivät ole Suomen kansalaisia. Ulkomaalaiset voivat siis olla ilman kansalaisuutta tai jonkin toisen maan kansalaisia. (Liebkind 1994, 10.)

Toisen polven maahanmuuttajia voidaan määritellä monella tavalla. Joidenkin määritelmien mukaan henkilö on toisen polven maahanmuuttaja, jos hän on syntynyt uudessa maassa ja ainakin toinen vanhemmista on syntynyt ulkomailla. Näissä määritelmissä siis syntymämaa ratkaisee. Kuitenkin käytännössä on hyvin erilaista elää perheessä, jossa molemmat vanhemmat ovat maahanmuuttajia, kuin jossa toinen vanhemmista kuuluu valtaväestöön. Jotkut määritelmät pitävät toisen polven maahanmuuttajina myös sellaisia henkilöitä, jotka ovat syntyneet ulkomailla, mutta muuttaneet uuteen maahan jo varhaislapsuudessa. Tällainen määrittely tekee kuitenkin hankalaksi rajanvedon ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajapolvien välille. Kyseisen määrittelytavan mukaan maahanmuuttajanuori on toisen polven maahanmuuttaja iästä riippumatta, mutta silti myös ensimmäisen polven maahanmuuttaja, jos oli ylittänyt kouluiän maahan saapuessaan. Tämän vuoksi ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajien sijasta on parempi puhua nuorista maahanmuuttajista tai maahanmuuttajanuorista. (Liebkind 1994, 10–11.)

Itse käytän tutkimuksessani käsitettä maahanmuuttajanuori, koska katson, että se on selkeämpää kuin ensimmäisen tai toisen polven maahanmuuttajista puhuminen. Kaikki tutkimukseeni osallistuneet maahanmuuttajanuoret olivat ensimmäisen polven maahanmuuttajia, koska he olivat tulleet Suomeen teini-ikäisinä. Kaikki tutkimukseeni osallistuneet maahanmuuttajanuoret olivat myös pakolaisia.

2.2 Toiseuden kokemus

Kandidaatin tutkielmani tärkein tutkimustulos oli se, että maahanmuuttajanuorilla, joiden identiteettejä tutkin, oli runsaasti toiseuden kokemuksia ja niitä kuvastavia leimattuja identiteettejä. Maahanmuuttajanuorten toiseuden kokemukset olivat niin vahvoja, että päätin pro gradu -tutkielmassani keskittyä tarkemmin toiseuden merkityksellistämisen tapojen sekä toiseutta kuvastavien identiteettien tutkimukseen. Tämän vuoksi tutkimukseni perustuu pitkälti näihin toiseuden teorioihin. Tutkimukseni maahanmuuttajanuoret eivät itse käyttäneet toiseuden käsitettä, vaan se on minun itseni tutkimukseeni valitsema tulkinnallinen käsite.

Toiseudessa on kyse kahden asian välisistä eroista. Olli Löytyn (2005, 162) mukaan *”toiseuden käsitteen avulla jäsenetään suhdetta tutun ja vieraan tai normin ja poikkeuksen välillä. Sen avulla voi siis kuvailla valtasuhdetta, jossa joku tai jokin ymmärretään paitsi erilaiseksi myös toista alemmaksi ja jonka seurauksena on arvottava hierarkia”*. Näin *”eroavaisuudet tutun ja vieraan välillä eivät määriyty neutraalisti tai tasa-arvoisesti, vaan maahanmuuttajasta tai hänen kulttuuristaan tehdään vertauskohtaansa vähempiarvoinen, toinen”*.

Tutkimuksessani toiseus nähdään kokemuksellisena käsitteenä. Toiseudesta puhuessani viittaa yksilön tapaan merkityksellistää erilaisuutta, ulkopuolisuutta, valintojen ja mahdollisuuksien rajallisuutta ja eriarvoisuutta (Kulmala 2006, 6). Toiseudessa on tämän vuoksi keskeisempää johonkin kuulumattomuus kuin johonkin kuuluminen. Tutkimuksessa toiset nähdään välineinä identiteetin rakentamisen prosessissa. Ihminen rakentaa identiteettejään suhteessa toisiin ja toiset tarjoavat ihmiselle peilin ja sitä kautta mahdollisuuden vertailuun ja itsensä ymmärtämiseen. Aina, kun ihminen kertoo itsestään, hän joutuu suhteuttamaan itsensä toisiin. Toiseus käsitteenä ilmaisee ihmisen suhdetta toisiin ihmisiin, kuten myös laajemmin yhteiskuntaan ja sen yhteisöihin. (Kulmala 2006, 70.)

Tutkiessani maahanmuuttajanuorten tapoja merkityksellistää toiseutta en kuvittele, että voisin koskaan täysin ymmärtää heidän kokemuksiaan. Minun kykyyni ymmärtää toisen kokemuksia vaikuttaa omat taustani ja lähtökohtani, jotka antavat minulle silmälasit, joiden läpi katselen maailmaa. Tutkinkin toiseuden kokemuksia puheen tasolla. Tutkin sitä, millaista toiseuspuhetta ja toiseuspuheessa rakennettuja identiteettejä maahanmuuttajanuoret tuottavat.

Toiseus voidaan nähdä välineenä, jolla tehdään eroa meidän ja muiden välille (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 16). Tuula Helne (2002) kuvaa tutkimuksessaan, miten yhteiskunnallinen syrjäytymiskeskustelu värittää kuvaa toiseudesta. Syrjäytynyt-sana ilmaisee, että syrjäytynyt on toinen. Näin kielellä paitsi kategorisoidaan myös toiseutetaan ihmisiä (Lehtonen & Löytty 2007, 113). Helneen mukaan myös sana toinen nähdään ranskan kielessä jo itsessään varsin halventavana (Helne 2002, 117). Poikkeaminen siitä, mitä yhteiskunnassa pidetään normaalina, aiheuttaa ihmiselle toiseuden kokemuksia (Becker 1997, 17). Se toimii myös toiseen suuntaan: Normaaliuden tuottamiseen tarvitaan poikkeavuutta (Kulmala 2006, 72). Elina Vironkankaan (2004) tutkimuksessa huumehoitoyksikön nuorista ilmenee, että oman itsensä suhteuttaminen normaaliin, oli keskeinen nuorten identiteettien rakennustapa. Susanna Hyvärin (2001, 95–100) mukaan ihmisen kokemukset ovat ainoa tie toiseuden, vierauden, sivullisuuden ja syrjinnän ymmärtämiseen.

Ihmiset luovat kategorisoinnin avulla symbolisia rajoja meidän ja muiden välille. Kategorisointiin liittyy tiiviisti myös se, mitä kutsutaan stereotyyppistämiseksi. Stereotyypit ovat pelkistyksiä, yksinkertaistuksia ja ne liioittelevat joitakin kategorian piirteitä. Ne ovat usein vallan, eriarvoisuuden, etnosentrismen ja rasismin ylläpitoa auttavia välineitä, jotka olemuksellistavat, luonnollistavat ja jähmettävät eroja. Lisäksi stereotyyppistämässä erotetaan normaali epänormaalista ja hyväksyttävä ei-hyväksyttävästä, minkä jälkeen suljetaan pois kaikki, mikä on erilaista eikä sovi stereotyyppioihin. (Hall 1999, 122–124 ja 189–192.)

Toiseus rakentuu eronteon, stereotyyppistämisen ja kategorisoinnin kautta ja se on luonnollinen osa ihmiselämää (Hall 1999, 152–160). On kuitenkin hyvä huomata, että kaikki erot eivät ole toiseutta (Löytty 2005, 181). Eronteko, toiseus ja erilaisuus voivat olla joko myönteistä tai kielteistä ja ne ovat välttämättömiä kulttuurin merkitysten

tuotannolle. (Hall 1999, 152–160.) Toiseus on siis tärkeä osa merkitysten ja identiteettien rakennusprosessia (Löytty 2005, 166). Toiseus nousee kuitenkin ongelmaksi, kun se johtaa esimerkiksi eriarvoisuuteen, syrjintään tai väkivaltaan. (Hall 1999, 152–160.) Puhuessani toiseudesta viitataan useimmiten juuri näihin negatiivisiin toiseuden aspekteihin.

Saara Patokoski (2009, 47–51) tarkastelee artikkelissaan musliminuorten identiteetin rakentamista erilaisuuden kautta. Nuorten musliminaisten identiteeteissä näkyi toiseuden ja erilaisuuden kokemukset suhteessa suomalaisiin ja suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta myös suhteessa omaan kulttuuriryhmään. Erilaisuus ja toiseus koettiin kuitenkin vahvuutena, joka antaa nuorille mahdollisuuden olla jotain, mitä muut eivät ole. (Patokoski 2009, 47–51.) Tämä on hyvä esimerkki siitä, mitä kutsun positiiviseksi toiseudeksi, jolla tarkoitan toiseutta ilman eriarvoistavaa ja arvottavaa hierarkiaa. Kahden asian erilaisuus ei välttämättä tarkoita, että nämä asiat olisivat eriarvoisia.

Etnisen toiseuden kannalta on olennaista, miellämmekö esimerkiksi erivärisen ihmisen meidän kanssamme samanarvoisten vai alempiarvoisten ihmisten kategoriaan. Olennaista etnisessä toiseudessa on siis kategorioiden rajojen vetäminen ja hierarkisuus. (Raittila 2004, 18.) Laura Huttusen (2002, 330) mukaan Suomeen eri maista muuttaneiden kirjoituksista tuli esiin kokemus, että heitä kohdellaan ennemmin kategorian edustajina kuin yksilöinä. Siitä huolimatta, että maahanmuuttajat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, Huttusen (2004, 138) mukaan ”*maahanmuuttajaksi määrittyminen häivyttää kuitenkin helposti yksilöllisyyden ja erot, ja kategoriaan varastoituva tieto saa kaikki maahanmuuttajat näyttämään samanlaisilta, kasvottomilta*”.

Toiseudella voidaan Raittilan (2004, 20–26) mukaan tarkoittaa myös muukalaisuutta, rasismia tai uhkaa. Kun toiseudella tarkoitetaan kulttuurisesti vierasta muukalaista, korostetaan toisen kulttuurista erilaisuutta. Georg Simmel kuvaa muukalaista yhteisöön saapuvana vieraana kummajaisena, joka ei odotuksista huolimatta lähde pois vaan jää samaan aikaan osaksi ryhmää ja sen ulkopuolelle. Muukalaisella on vain satunnaisia kontakteja toisiin yhteisön jäseniin, jotka eivät pidä muukalaista yksilönä vaan abstraktina kategoriana. (Raittila 2004, 20–21.) Baumanin (1997, 70–75) mukaan me ja

muut- vastakkainasettelu on normaalitila yhteiskunnassa. Muukalaiset rikkovat tämän normaalin järjestyksen, koska he eivät ole kaukana eivätkä lähellä, eivät ystäviä eivätkä vihollisia.

Toiseus voidaan nähdä myös omaa asemaa uhkaavaksi. Esimerkiksi juutalaiset on koettu historian eri vaiheissa etnisen ja uskonnollisen vierauden lisäksi taloudelliseksi ja poliittiseksi uhaksi. (Raittila 2004, 24.) Nykyisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa maahanmuuttoa kuulee vastustettavan muun muassa työpaikkojen menettämisen uhalla ja rikollisuuden ja väkivallan kasvun uhalla. Toiseus voidaan nähdä myös rasismina, jota käsittelen seuraavassa osiossa tarkemmin.

Toiseuden teorit antavat minulle ”silmälasis”, joiden kautta tarkastelen analyysia. Perehtymällä toiseuden teorioihin kykenen erottamaan tutkimukseni haastatteluaineistosta toiseuspuheen muusta tutkittavien tuottamasta puheesta. Toiseuden teorioiden avulla pystyn myös tunnistamaan, mitkä maahanmuuttajanuorten identiteeteistä ovat toiseuden määrittämiä ja mitkä jotain muuta. Aineiston analyysini on siis teorialähtöistä perustuen juuri toiseuden teorioihin.

2.3 Rasismi toiseuden ulottuvuutena

Rasismi on yksi toiseuden ulottuvuus. Halusin syventyä siihen, koska kandidaatin tutkimukseni maahanmuuttajanuorilla oli paljon rasismin kokemuksia. Näin oletin, että rasismi on osa maahanmuuttajanuorten arkipäivää ja siksi olennaista myös tutkimukseni kannalta. Rasismi on hyvin voimakkaasti toiseutta aiheuttava ilmiö, joka näkyi vahvasti myös pro gradu -tutkielmani kaikkien maahanmuuttajanuorten toiseuspuheessa.

Rasismille luodaan sisältöä monenlaisissa yhteyksissä kuten arkipuheessa, mediassa, politiikassa, lainsäädännössä ja tutkimuksissa. Rasismiksi voidaan kutsua aatteita ja asenteita, mutta myös toimintaa ja toiminnan seurauksia. (Rastas 2005, 72.) Rasismi esiintyy ja saa omat erityispiirteensä aina jossain tietyissä sosiaalisissa, taloudellisissa ja poliittisissa konteksteissa. Määritelmät, joissa rasismiksi katsotaan vain tietoinen

toiminta, eivät huomioi esimerkiksi institutionaalisen rasismien olemassaoloa (Rastas 2005, 74.) Yksilöiden harjoittama ja toisiin yksilöihin kohdistuva rasismi on hyvä erottaa institutionaalisesta rasismista, joka on vakiintunut ja vaikuttaa yhteiskunnan rakenteissa (Miles 1994, 124–128). Rasismia on määritelty eri tavoin myös sen mukaan katsotaanko erontekojen perustuvan biologiaan ja perimään vai kulttuurieroihin (Rastas 2005, 76). Biologisten rasismiteorioiden mukaan ihmisryhmät, joita kyseessäolevissa teorioissa kutsutaan roduiksi, voidaan asettaa hierarkisesti jonkinlaiseen paremmuusjärjestykseen. Kulttuurisessa rasismissa eronteot liittyvät kulttuurisiin eivätkä biologisiin eroihin. (Rastas 2005, 77.) Nykyään rasismien biologia-kulttuuri – erottelun sijaan on alettu puhua siitä, miten rasismissa käytetään valta- ja alistussuhteita tuottavia ajattelu-, puhe- ja toimintatapoja, jotta jonkun yksilön tai ryhmän oletettu tai väitetty ominaisuus saadaan esitettyä olemukselliseksi ja muuttumattomaksi (Werbner 1997).

Rasismien tutkimuksessa on käytetty paljon diskurssin käsitettä yhdistämään rasismien eri ulottuvuuksia kuten sen historiallisuutta ja tarkasteluhetkellä vallitsevia olosuhteita. Tällöin huomio kiinnitetään erilaisiin puhe- ja esitystapoihin eli diskursseihin, sekä niitä muovaaviin valtasuhteisiin. Erilaisilla puhetoivoilla ihmisiä ja ihmisryhmiä on mahdollista erotella ja arvottaa eri tavoin. Tällöin lisäksi tuotetaan ja uusinnetaan käsityksiä ihmisten välisistä eroista. Oleellista on se, mihin rajoja vedetään (esim. ihonväri, kansalaisuus), minkälaisia hierarkioita erottelut rakentavat sekä minkälaisia ryhmiä rajanvedoilla muodostetaan (esim. ”me ja muut”, ”valkoiset” ja ”ei-valkoiset”, ”suomalaiset ja ulkomaalaiset”). Jotkin puhuvat asettavat toiset ryhmät muita paremmiksi tai huonommiksi, jotkin puhuvat puolestaan voivat sulkea tietynlaiset ihmiset jonkin ryhmän tai yhteisön ulkopuolelle. Toisin sanoen diskurssit ovat aina rakentamassa sosiaalista todellisuutta tuottaen samalla eriarvoisuutta. (Rastas 2005, 74–75.)

Anna Rastaa (2005, 84) mukaan ”*rasismissa on kyse siitä, että jotkut diskurssit ohjaavat havaintojamme ja sitä, miten merkityksellistämme ja arvotamme eroja ihmisten ja ihmisryhmien välillä*”. Rasismissa on siis kyse ihmisten kategorisoinnista ja erojen tuottamisesta. Rasismissa erot usein essentialisoidaan eli ne esitetään luonnollisina ja muuttumattomina, ja lopulta nämä oletetut erot käännetään heitä (rasismien kohdetta) vastaan (Rastas 2005, 86–87; Hacking 2009, 33–34). Rasismien

käsitteellä voidaan viitata sekä erilaisten diskurssien ideologiseen sisältöön että niiden vaikutuksiin (Miles 1994, 76). Ideologisilla sisällöillä viitataan rotuoppeihin ja muita kansoja, kulttuureja ja ihmisryhmiä koskeviin yleistäviin ja kielteisiin ajattelutapoihin (Rastas 2005, 75). Näistä puhe- ja esitystavoista puhutaan usein rodun ja toiseuden diskursseina (ks. Löytty 2005). Jos jokin tavara on 'liian hieno neekerille' tai jokin tehtävä 'ei kuulu valkoisen miehen repertuaariin', on kyse rasismista, vaikka emme pystyisi osoittamaan sen kohdetta tai välittömiä seurauksia (Rastas 2005, 75).

Tiivistäen rasimissa on siis kyse siitä, että jonkun yksilön tai ryhmän oletettu tai väitetty kulttuurinen tai biologinen ominaisuus esitetään olemukselliseksi tai muuttumattomaksi (essentialistiseksi) erilaisissa valta- ja alistussuhteita tuottavissa ajattelu-, puhe- ja toimintatavoissa (Werbner 1997). Eroja essentialisoivia käytäntöjä ja diskursseja on kuvattu tutkimuksessa rodullistamisen käsitteen avulla (Rastas 2002, 3–4). Robert Miles (1994, 110) määrittelee rodullistamisen prosesseiksi, joissa ”*ryhmät ja niihin sijoitettavat ihmiset erotetaan ensi sijassa (oletettujen) synnynnäisten ja/tai biologisten (tavallisesti ilmiön) tuntomerkkien perusteella*”.

Eri yhteisöjen ja ryhmien tieto rasismista perustuu aikaisempiin kokemuksiin. Kokemuksellinen tieto on aina vain joidenkin ryhmien keskenään jakamaa. (Rastas 2005, 95–97.) Tämän vuoksi eri maahanmuuttajaryhmien kokemukset rasismista ovat erilaisia (Janiskaja-Lahti & Liebkind & Vesala 2002, 134–137). Rasismi on osa kulttuuriamme, mutta se myös synnyttää kulttuureja, jotka rakentuvat yhteisille rasimien kokemuksille, mikä lisää yhteiskunnan sisäisiä kulttuurieroja (Rastas 2005, 101). Maahanmuuttajanuoret saavat osakseen ympäristössään liikkeessaan runsaasti rodullistavia katseita, jotka saavat heidät kokemaan itsensä erilaisiksi. Tietoisuus katseista, rodullistetuista hierarkioista ja ihmisten asenteista, pakottaa maahanmuuttajanuoret neuvotteluihin siitä, mikä heidän suhteensa on valtaväestöön ja muihin erilaisiksi miellettyihin. Erilaisiksi merkitsevästä katseista tulee monille maahanmuuttajanuorille tärkeä elementti identiteetinrakentamisprosessissa (Rastas 2002.)

Rasismi oli tutkimukseni maahanmuuttajanuorten toiseuspuheen yksi tunnusomainen piirre. Maahanmuuttajanuoret rakensivat puheessaan erotteluita ja vastakkainasetteluita, jotka ilmensivät rasimien läsnäoloa yhteiskunnassamme ja maahanmuuttajanuorten

elämässä. Myös Anna Rastaa kuvaamat rodullistavat katseet olivat osa tutkittavien kokemusmaailmaa. Rodullistavat katseet aiheuttivat ahdistusta tutkittavissa.

2.4 Yhteisöllinen ja individuaalinen kulttuuri

Kulttuurinen toiseus oli analyysissäni suurin kategoriaryhmä. Tämä kulttuurinen toiseus rakentuu maahanmuuttajanuorten toiseuspuheessa, kun he tekevät erontekoja maahanmuuttajanuorten oman maan yhteisöllisen kulttuurin ja Suomen individuaalisen kulttuurin välille, puhumalla esimerkiksi meidän ja muiden kulttuurista. Tämän vuoksi yhteisöllisen ja individuaalisen kulttuurin eroja on mielestäni syytä käsitellä tutkimukseni teoriaosuudessa.

Jotta voidaan puhua yhteisöllisestä ja individuaalisesta kulttuurista, on ensin määriteltävä kulttuurin käsite. Kulttuuria on määritelty tähän päivään mennessä lukemattomilla eri tavoilla. Kapeimmillaan sillä voidaan tarkoittaa korkeakulttuuria, kuten taidetta. Kulttuuri voidaan nähdä myös esimerkiksi jonkin yhtenäisen ryhmän muuttumattomana perinteenä tai elämäntapana. (Räty 2002, 42–44.) Stuart Hallin (2003, 85) mukaan kulttuuri on joukko *”yhteisten merkitysten järjestelmiä, joita samaan yhteisöön, ryhmään tai kansakuntaan kuuluvat ihmiset käyttävät saadakseen tolkkua maailmasta”*. Kulttuuri on siis kehys, jonka kautta maailmaa tulkitaan. Kulttuurit nähdään yleensä myös suhteellisen stabiileina ja pysyvinä *”merkitysten ja käytäntöjen joukkona, joilla on oma ajallinen ja paikallinen jatkuvuutensa”* (mt. 2003, 85). Kieli on hyvä esimerkki kulttuurisesta merkitysjärjestelmästä. Erilaisten merkityksiä tuottavien järjestelmien avulla ihmiset kategorisoivat maailmaa ymmärrettävämmäksi ja luovat sosiaalista ja moraalista järjestystä. Voidakseen välittää toisille ihmisille kulttuurisia merkityksiä ihmisten on kuuluttava samaan kulttuuriseen merkitysjärjestelmään, kuten esimerkiksi puhua yhteistä kieltä, kuulua samaan uskontokuntaan tai muuhun traditioon. (Hall 2003, 85–91.)

Kulttuureiden välille voidaan tehdä karkea jako sen mukaan, korostetaanko niissä yhteisöllisiä vai individuaalisia eli yksilökeskeisiä arvoja. Yhteiskunnan rakenne ja

taloudellinen tilanne vaikuttavat siihen, kuinka yhteisöllinen kulttuuri maassa vallitsee. Maatalousvaltaiset yhteiskunnat ovat yhteisöllisempiä, koska niissä tarvitaan koko yhteisön yhteinen tuki hyvinvoinnin turvaamiseksi. Teollisuusmaissa, etenkin protestanttisissa länsimaissa, on kaikkein individuaalisimmat kulttuurit. Tämä johtuu siitä, että teollistumisen myötä ihmiset lähtivät palkkatyöhön pitkienkin matkojen päähän, jolloin perinteiset yhteisöt hajosivat. Palkkatyö mahdollisti individuaalisemman, taloudellisesti itsenäisen elämäntavan. Kuitenkin suurin osa maailman kulttuureista vielä tänäkin päivänä edustaa vahvasti yhteisöllistä kulttuuria. (Räty 2002, 57–58.)

Individuaalisessa kulttuurissa korostetaan ihmisen yksilöllisyyttä ja oikeuksia yksilönä, jolla on omia tarpeita ja mielipiteitä. Ihminen päättää itsenäisesti omista asioistaan ja toimii oman etunsa nimissä. Hänen oletetaan myös kantavan vastuun teoistaan yksin. Ihmisellä ei usein ole läpi elämän kantavaa lähiyhteisöä tukenaan, vaan ihmissuhteet voivat vaihtua tilanteiden mukaan. Perheet koostuvat pääasiassa pienestä ydinperheestä, ja yksilöiden väliset siteet voivat olla hyvinkin löyhiä. (Räty 2002, 58.)

Yhteisöllisessä kulttuurissa puolestaan ihminen hahmottaa olemassaoloaan ryhmän jäsenyyden kautta. Ryhmän etu otetaan kaikessa toiminnassa huomioon ja se menee aina oman edun edelle. Yhteisön jäsenet pitävät hyvää huolta toisistaan. Perheellä tarkoitetaan useimmiten useamman sukupolven kattavaa suurperhettä, ja avioliitto on enemmänkin perheiden välinen sopimus kuin rakkausavioliitto. Yhteisöllisissä kulttuureissa perheen kunnia on erityisen tärkeä asia. Sen säilyttämiseksi yhteisön jäsenet ovat valmiita tekemään todella suuria uhrauksia. (Räty 2002, 58.)

Yhteisöllisen ja individuaalisen kulttuurin kohdatessa syntyy usein konflikteja ja väärinkäsityksiä. Individuaalisen kulttuurin edustajan näkökulmasta yhteisöllisessä kulttuurissa perheellä ja lähiyhteisöllä voi olla aivan liian suuri valta ihmisen elämään ja valintojen tekoon. Yhteisöllisestä kulttuurista tulevat ihmiset puolestaan voivat kokea, että länsimaissa ihminen jätetään liian yksin päätöstensä kanssa. (Räty 2002, 58.) Suurin osa maahanmuuttajista tulee maista, joissa vallitsevana on yhteisöllinen kulttuuri. Maahanmuuttajaperheissä lapset yleensä kotoutuvat uuteen maahan nopeammin kuin heidän vanhempansa ja omaksuvat nopeasti individuaalisen kulttuurin arvo- ja normikäsitteitä. Vanhemmat puolestaan haluavat pitää kiinni oman perinteisen

yhteisöllisen kulttuurin arvoista ja normeista, ja kasvattavat lapsiaan niiden mukaisesti. Tämä aiheuttaa perheessä konfliktin, kun vanhempien perinteiset yhteisöllisen kulttuurin arvot ja normit ovat ristiriidassa heidän lastensa omaksumien suomalaisten individualististen arvojen ja normien kanssa (Xiong & Eliason & Detzner & Cleveland 2005; Deepark 2005; Oinonen 1999.)

Nuorten ja heidän vanhempiansa välisiä suhteita tarkasteltaessa on kuitenkin huomioitava myös murrosiän aiheuttama sukupolvien välinen konflikti (Lee 2004). Voi olla monesti mahdotonta osoittaa kummasta konfliktista on milloinkin kysymys tai ylipäättään erottaa näitä konflikteja toisistaan kahdeksi eri konfliktiksi. Maahanmuuttajaperheissä nuorten ja vanhempien välisessä konfliktissa on mukana nämä molemmat ulottuvuudet: murrosikä ja kotoutumisen eritahtisuus (Lee 2004). Murrosiässä nuoret pyrkivät kyseenalaistamaan vanhempiensa arvot ja käyttäytymistavat ja omaksuvat tämän vuoksi helposti arvoja ja käyttäytymismalleja uudesta yhteiskunnasta. Koska nuoret ovat hyvin herkässä kehitysvaiheessa, he ovat alttiita yhteiskunnan painostukselle ja hakevat usein kaikin keinoin hyväksyntää valtakulttuurin taholta (Matsuoka 1990).

Maahanmuuttajataustaiset nuoret joutuvat tasapainoilemaan kahdesta eri kulttuurista nousevien käyttäytymistä, rooleja ja arvoja koskevien odotusten kanssa. Tutkimusten mukaan yhteisöllisistä kulttuureista tulleet tytöt usein arvostavat vanhempiensa perinteisiä arvoja vähemmän kuin pojat ja omaksuvat nopeammin individuaaleja maahanmuuttomaan kulttuurin arvoja. Tämän vuoksi tyttöjen kohdalla konflikti vanhempien kanssa on yleensä pahempi kuin pojilla. Tytöt omaksuvat individualistisia arvoja nopeammin kuin pojat, koska yhteisöllisissä kulttuureissa tytöillä on vähemmän itsenäisyyttä ja vapauksia kuin pojilla. Uudessa kulttuurissa tytöt eivät hyväksykään enää entistä asemaansa nähtyään individuaalisen kulttuurin tarjoaman mallin naisen roolista. (Rosenthal & Ranieri & Klimidis 1996.)

Tutkimukseni maahanmuuttajanuorten elämäntilanne on erikoislaatuinen. He ovat kasvaneet oman kotimaansa yhteisöllisessä kulttuurissa teini-ikäiseksi saakka, jolloin he tulivat Suomeen, jossa vallitsee hyvin individuaalinen kulttuuri. Haastattelujen aikaan kaikki maahanmuuttajanuoret olivat ehtineet olla Suomessa noin neljä vuotta. Tuona

aikana he olivat oppineet suomen kielen ja omaksuneet monia suomalaisen kulttuurin arvoja ja ajattelu- ja toimintatapoja. Etenkin haastattelemieni tyttöjen perheissä näytti todentuvan sukupolvien välinen konflikti tyttöjen ja heidän vanhempiansa välillä. Yhteisöllisen ja individuaalisen kulttuurin erojen ymmärtäminen auttaa ymmärtämään myös maahanmuuttajanuorten toiseuden merkityksellistämisen tapoja.

2.5 Kotoutumisprosessin vaihe määrittää toiseuspuhetta

Valitsin kotoutumisen tämän teorialuvun viimeiseksi käsitteeksi, koska tutkimukseni maahanmuuttajanuoret ovat kotoutumisprosessissa yrittäen löytää tapoja sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutumisprosessin ymmärtäminen on olennaista myös maahanmuuttajanuorten toiseuspuheen ja identiteetin rakentamisen kannalta. Se, missä vaiheessa ja kuinka pitkällä maahanmuuttajanuoren kotoutumisprosessi on, vaikuttaa siihen, minkälaista toiseuspuhetta nuori tuottaa ja minkälaisia identiteettejä hän puheessaan rakentaa.

Suomen maahanmuuttopolitiikassa ja -lainsäädännössä käytetään käsitettä kotoutuminen. Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta määrittelee kotoutumisen ja kotouttamisen seuraavasti: Kotoutumisella tarkoitetaan *”maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen”*. Kotouttaminen puolestaan on *”viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä, voimavaroja ja palveluja sekä maahanmuuttajien tarpeiden huomioon ottamista muita yhteiskunnan palveluja ja toimenpiteitä suunniteltaessa ja järjestettäessä”*.(Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1215/2005.)

Suomessa 1990-luvulla hallinnon tasolla omaksuttu monikulttuurisuusideologia korostaa, että kotoutuvilla maahanmuuttajilla on oikeus säilyttää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Kotouttamispolitiikan ja siten myös kotoutumisen tavoitteena on, että maahanmuuttajat saavuttavat tasa-arvoiset lähtökohdat suhteessa Suomen kansalaisiin

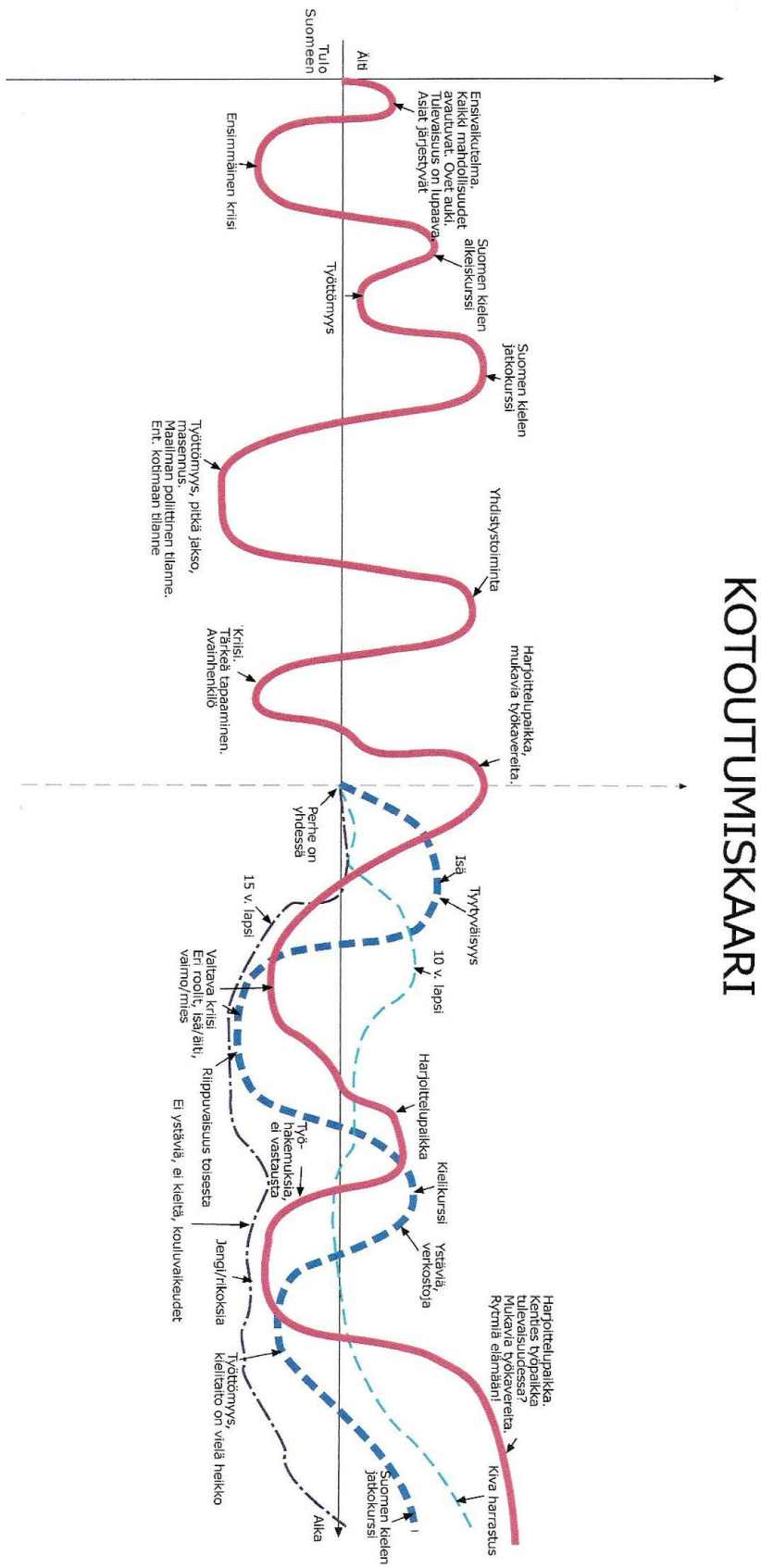
niin julkisten ja yksityisten palvelujen saajina kuin muilla yhteiskunnan osa-alueilla. Näin kotouttamisen tulisi toteuttaa tasa-arvon ideaalia. Yhteiskunnan tulisi aktiivisesti tukea maahanmuuttajia kotoutumisprosessissa, minkä katsotaan olevan myös maahanmuuttajakoulutuksen yleinen tavoite. Koulutuksen tulisi tukea maahanmuuttajan kotoutumista siten, että hän alkaisi ymmärtää suomalaisen yhteiskunnan toimintaa ja sitä kautta alkaisi toimia sen aktiivisena jäsenenä. Kotouttamisessa edellytetään, että maahanmuuttaja osallistuu itse aktiivisesti kotouttamistoimenpiteisiin. (Lepola 2000, 203–210.) Kotouttamistoimenpiteistä kieltäytyminen voi aiheuttaa maahanmuuttajille esimerkiksi sosiaaliturvaetuuksien menettämisiä tai niiden alentamisia.

Maahanmuuttajien kotoutumisella tarkoitetaan yleisellä tasolla maahanmuuttajien integroitumista osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Joskus käytännön tasolla kotoutumisella tarkoitetaan kuitenkin lähinnä maahanmuuttajien työllistymistä. Kiintiöpakolaisille tehdään ulkomaalaistoimistossa yhteistyössä työvoimatoimiston kanssa kolmivuotinen kotoutumissuunnitelma (Tampereen kaupunki 2007), joka tähtää lähinnä henkilön työllistymiseen. Kun kiintiöpakolainen onnistuu työllistymään, hänen katsotaan kotoutuneen. Tällainen kotoutumisen tarkastelutapa jättää paljon oleellisia asioita huomioimatta maahanmuuttajan kotoutumisesta eikä näe sen kokonaiskuva. Vaikka maahanmuuttaja olisi työllistynyt, hän voi monilla elämänalueillaan olla yhteiskunnan marginaalissa. Katson maahanmuuttajan elämän kokonaiskuvan näkemisen olevan välttämätöntä hänen kotoutumistaan arvioitaessa.

Suomen Punaisen Ristin maahanmuuttajien kotouttamishanke, Kotopolku-projekti, on kehittänyt *kotoutumiskaaren* (ks. kaavio 1 sivulla 17) havainnollistamaan maahanmuuttajan kotoutumisprosessia. Kotoutumiskaari on myös työmenetelmä. Projektin asiakkaille tehdään oma henkilökohtainen kotoutumiskaari, joka auttaa maahanmuuttajaa oppimaan omista kokemuksista ja kehittämään strategiaa selviytymiseen ja elämiseen uudessa yhteiskunnassa. Kotoutumiskaareissa havainnollistuu kotoutuminen prosessina, jossa on parempia ja huonompia vaiheita. Kuvassa vaakasuora jana kuvaa aikaa ja pystysuora jana sitä hetkeä, kun maahanmuuttajaperheen äiti tuli Suomeen. Kyseinen esimerkki on maahanmuuttaja perheen äidistä, koska maahanmuuttajanuoresta tehtyä kotoutumiskaarta ei ollut saatavilla. Perheen äidistä tehty kotoutumiskaari on kuitenkin verrattavissa siihen, miten maahanmuuttajanuorten kotoutumisprosessi etenee.

Kotoutumiskaarella ylös ja alas vaakasuoran janan päällä kumpuileva viiva kuvaa alaspäin mennessään vastoinkäymisiä ja kriisejä ja ylöspäin mennessä positiivisia asioita ja elämänvaiheita, jotka edistävät perheen äidin kotoutumista. Kriisejä aiheuttaa esimerkiksi työttömyys ja kotoutumista helpottaa ja tukee äidin osallistuminen suomen kielen kursseille. Kotoutumiskaaren keskikohdassa oleva pystysuora katkoviivajana kuvaa hetkeä, jolloin perheen isä sekä 10- ja 15-vuotiaat lapset tulevat Suomeen. Heille jokaiselle on piirretty tästä kohdasta alkaen oma kotoutumiskaari, joissa on samoin kuin äidin kaarella ylä- ja alamäkiä sen mukaan onko elämässä ollut tuolloin kriisikausi vai suotuisampi vaihe. Näin kotoutumiskaari kuvaa, miten välillä maahanmuuttaja saattaa ottaa isoja harppauksia kotoutumisprosessissa eteenpäin, mutta välillä tulee takapakkeja, kriisejä, joista selviytyminen vie prosessia jälleen parempaan suuntaan. Pitkässä ja kumpuilevassa prosessissa viranomaisten ja kolmannen sektorin toimet, kuten esimerkiksi kielikurssit, edistävät ja tukevat kotoutumista. (SPR, Kotopolku-projekti 2007.)

Kaavio 1: Kotoutumiskaari. (SPR, Kotopolku-projekti 2007.)

3 SOSIAALISESTI RAKENTUVA IDENTITEETTI

3.1 Valistuksen ajan identiteetti ja sosiologinen identiteetti

Identiteettiä on määritelty erilailla eri aikakausina ja identiteetin käsite herättää edelleen vilkasta keskustelua yhteiskuntatieteiden saralla (Hall 1999). Stuart Hall (1999) jakaa identiteettikäsitteet kolmeen eri kategoriaan: Valistuksen ajan identiteettikäsitteeseen, sosiologiseen identiteettikäsitteeseen ja postmoderniin identiteettikäsitteeseen. Tässä alaluvussa esittelen kaksi ensin mainitsemaani identiteetti käsitettä.

Valistuksen ajan identiteettikäsite perustuu kehityspsykologiseen ihmiskäsitteeseen. Erik Erikson on merkittävä kehityspsykologisen identiteettikäsitteen edustaja. Kehityspsykologisen identiteettikäsitteen mukaan ihmisellä on läpi elämän yksi yhtenäinen ja muuttumaton identiteetti – ”sisäinen ydin” – joka saa alkunsa ihmisen syntymässä. Ihmisen identiteetti kehittyy jatkuvana prosessina ihmisen ikääntyessä koko ihmisen elämän ajan. Kun identiteetti kehittyy, sen katsotaan säilyvän kuitenkin olemukseltaan samanlaisena. Se vain ikään kuin avautuu kehityksen myötä. (Hall 1999, 21; Välimaa 2002, 23.)

Klassinen sosiologinen identiteettikäsite perustuu G. H. Meadin ajatuksiin. Meadin mukaan identiteetti muodostuu, kun ihmisen minä on vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa. Käsite sisältää ajatuksen, että ihmisellä on sisäinen olemuksellinen ydin, joka on ihmisen varsinainen minä. Tämä varsinainen minä saa muotonsa ja muokkautuu jatkuvasti vuorovaikutuksessa yhteiskunnan tarjoamien kulttuuristen maailmojen ja toisten identiteettien kanssa. (Hall 1999, 22.) Mead erottaa ihmisen minässä kaksi puolta, subjektiminän ja objektiminän. Ihmisen subjektiminä ”I” on Meadin mukaan minuuden nykyhetkessä toimiva, aktiivinen ja uutta luova puoli. Objektiminä ”Me” on minuuden jo toteutunut puoli, joka on syntynyt vuorovaikutuksen kautta, ja jonka ”I” voi ottaa tarkastelun ja arvioinnin kohteeksi. (Kuusela 2001, 68–76; Välimaa 2002, 24.)

3.2 Postmoderni eli sosiaalisesti rakentuva identiteetti

Tässä tutkimuksessa käsitys identiteetistä perustuu postmoderniin identiteettikäsitykseen. Tämän käsityksen mukaan ihmisellä ei ole vain yhtä identiteettiä tai olemuksellista ydintä vaan ihmisellä on lukuisia identiteettejä, jotka ovat usein myös keskenään ristiriitaisia. (Hall 1999, 23.)

Ihmisen ”identiteetti muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä ...Täysin yhtenäinen, loppuunsaatettu, varma ja johdonmukainen identiteetti on fantasia”.

(Hall 1999,23.)

Identiteetti siis määrittyy historiallisesti ja on tilannesidonnainen. Kulloinkin konteksti vaikuttaa siihen, millaista identiteettiä ihminen rakentaa itselleen kyseisellä hetkellä. (Hall 1999.) Esimerkiksi tummaihoisen nigerialaista syntyperää olevan Suomessa asuvan perheenäidin identiteetit voivat vaihdella äiti-identiteetistä maahanmuuttaja-, musta-, nigerialainen- ja nainen -identiteetteihin tilanteen mukaan. Ollessaan suhteessa omiin vanhempiin voi vahvimpana ilmetä lapsen identiteetti, mikä on ristiriitainen äiti – identiteetin kanssa. Kyseisellä naisella esiintyy eri tilanteissa vielä lukuisia muita identiteettejä, jotka saavat jatkuvasti erilaisia sävyjä ja merkityksiä vallitsevan kontekstin vaihdeltaessa. Ihmisellä ei siis ole yhtä iän myötä kehittyvää identiteettiä, vaan ihmiset kiinnittyvät tilanteisesti ja sosiaalisesti useisiin erilaisiin puheen ja kielen kautta tarjottuihin identiteetteihin (Hall 1999, 22–23; Välimaa 2002, 24). Jos jotkut ihmiset kokevat, että heillä on ollut yksi yhtenäinen identiteetti syntymästä vanhuuteen, se johtuu Stuart Hallin (1999, 23) mukaan siitä, että nämä ihmiset ovat rakentaneet yhtenäisen tarinan elämänkaarestaan.

Sosiaalisesti rakentuva identiteetti on ulkoapäin tuotettu ja tarjottu kategoria, johon on liitetty tiettyjä ennakkokäsityksiä ja ominaisuuksia. (Sacks 1992; Edwards, 1998; Deaux, 2000; Kulmala, 2006). Identiteetintuottamisprosessissa on aina mukana sekä

yksilötason että sosiaalisen tason ulottuvuus. Siinä yhdistyvät se, millaisena yksilö itse näkee itsensä ja millaisena toiset ihmiset hänet näkevät. (Hall 1999; Woodward 2004, 1–11.) Ihminen ei voi siis täysin vapaasti valita identiteettiään, koska hän saa jatkuvasti palautetta ympäristöstään siitä, millaisena muut ihmiset hänet näkevät. Ihmisen identiteetti on tuotettu hänen itselleen omaksumien identiteettien ja toisten ihmisten hänelle antamien identiteettien välisessä neuvottelussa.(Woodward 2004.)

3.3 Kategoriat, leimattu identiteetti ja vastapuhe

Postmodernissa identiteetissä on kyse ihmisen asettamisesta kategorioihin, joihin liitetään tietynlaisia ominaispiirteitä, käyttäytymismalleja ja rooliodotuksia. Kun ihminen puhuu, hänelle puhutaan tai hänestä puhutaan, ihmiset muodostavat kielen avulla kategorioita, joihin he sijoittavat itsensä ja muut ihmiset. Identiteetin omaaminen merkitsee tällöin johonkin kategoriaan kuulumista. (Antaki & Widdicombe 1998, 3.) Kategorisointi on ihmisille välttämätöntä. Ilman sitä ihmiset eivät kykenisi ymmärtämään toisiaan eivätkä saamaan selvää ympäröivästä maailmasta. Kategorisointi ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Samalla kun kategoriat ylläpitävät sosiaalista ja moraalista järjestystä, ne voivat ylläpitää eriarvoisuutta ja tuottaa ihmisille identiteettejä, joihin on liimattu negatiivisia ominaisuuksia ja odotuksia. Erving Goffmanin klassisten kirjoitusten mukaisesti tällaisia identiteettejä kutsutaan usein käsitteellä leimattu identiteetti. (Juhila 2004, 24.) Koska kategorisointi on rajojen vetämistä erojen perusteella, se on vallankäyttöä, jossa vallankäyttäjä tekee etuoikeutettuja kategorioita ja identiteettejä. Näihin peilattuna toinen ei-etuoikeutettu kategoria tai identiteetti näyttäytyy vajavaisena ja erilaisena. Etuoikeutettu kategoria edustaa normia tai sitä mikä nähdään tavallisena ja normaalina. Tällä tavoin syntyvät myös leimatut identiteetit. (Hall 1999, 139–222.)

Leimat tulevat ulkopuolelta. Leimatut identiteetit ovat yleensä sosiaalisiin ongelmiin liittyviä identiteettejä. (Kulmala 2006, 66.) Yhteiskunnallisessa keskustelussa ja mediassa turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten vastaanotto nähdään usein sosiaalisena ongelmana, minkä vuoksi pakolainen -ja turvapaikanhakija -identiteeteistä tulee

leimattuja identiteettejä, kategorioita, joihin on liitetty ei-toivottavia ennakkokäsityksiä ja ominaisuuksia. Tämän vuoksi turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten on rakennettava omaa henkilökohtaista identiteettiään suhteessa leimattuun, ulkoapäin annettuun identiteettiin.

Koska identiteetit ovat dialogisesti rakennettuja, niiden merkitykset eivät ole koskaan pysyviä. Yhteiskunnassa vahvoina esiintyville identiteeteille voidaan neuvotella uusia merkityksiä. Identiteettien neuvoteltavuus mahdollistaa toiminnan, jota kutsutaan vastapuheeksi. Kirsi Juhila (2004, 29) määrittelee vastapuheen *”sellaisiksi leimattua identiteettiä kommentoiviksi ja vastustaviksi teoiksi, joiden tarkoituksena on esittää tämän identiteetin erilaisuus suhteessa kulttuurisesti vallitsevaan kategorisoinnin tapaan”*. Vastapuhe on siis vakiintuneiden kategorioiden kyseenalaistamista. Yleensä se on sanallisessa muodossa, mutta esimerkiksi vaikenemista, vetäytymistä ja erilaisia ilmeitä ja eleitä, jotka ovat ei-kielellistä toimintaa, voidaan pitää vastapuheena. (Juhila 2004, 29.)

4 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ JA AINEISTO

4.1 Laadullinen tutkimus sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksessä

Koska tutkimukseni edustaa laadullista tutkimusta, en etsi tutkimuksessani tilastollisia säännönmukaisuuksia kuten kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Tarkastelen aineistoa kokonaisuutena. Jokainen luotettavana pidetty seikka vaikuttaa analyysin lopputulokseen. Toisin kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, laadullisessa tutkimuksessa poikkeuksia yleisestä säännöstä tai selitysmallista ei sallita. Yksikin ristiriitainen havainto johtaa analyysin tulosten uudelleen punnintaan. (Alasuutari 1999, 34–38.)

Alasuutarin mukaan laadullinen analyysi koostuu havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Käytännössä nämä vaiheet kietoutuvat toisiinsa. Havaintojen pelkistämisessä keskitytään tarkastelemaan vain sitä, mikä on tutkimusta ohjaavan teoreettis-metodologisen viitekehyksen sekä tutkimuskysymyksen kannalta olennaista. Arvoituksen ratkaiseminen on tulosten tulkintaa. Tällöin tutkittavaa ilmiötä pyritään selittämään keskusteluttamalla tutkimuksen tuloksia, aikaisempia tutkimuksia sekä tutkimuksessa käytettyä teoriaa. (Alasuutari 1999, 40–51.)

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi. Se on teoreettinen lähestymistapa, jonka mukaan ihminen ei voi saada todellisuudesta objektiivista tietoa. Todellisuus on merkitysvälitteistä, minkä vuoksi ihmisen ei ole mahdollista päästä käsiksi johonkin ”puhtaaseen” todellisuuteen. Tieto ja tavat, joilla pyrimme ymmärtämään ja selittämään maailmaa, ovat sidoksissa kulloiseenkin kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin. Ihmisten tavat ymmärtää maailmaa, käsitteet ja kategoriat, joita he käyttävät, ovat historian ja kulttuurin tuotteita. Koska tieto on

historiallisesti ja kulttuurisesti rakentunutta, ei voida olettaa, että jokin tulkinta todellisuudesta olisi parempi kuin jokin toinen. (Burr 2003, 1–4.)

Objektiivista tietoa ei siis voi saada ympäristöään havainnoimalla. Ihmiset tuottavat tietoa ja rakentavat todellisuutta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Tapamme ymmärtää maailmaa eivät kumpua objektiivisesta todellisuudesta vaan toisilta ihmisiltä menneisyydestä ja nykyisyydestä. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kommunikoimme kielen avulla toistemme kanssa. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan kieli ei heijasta todellisuutta vaan se rakentaa sitä. Kieli on ehdoton edellytys ihmisen ajattelulle, eikä pelkästään ajattelun ilmausta. Ilman kielen mahdollistamia tapoja eritellä kokemuksia käsitteiden avulla, ihminen ei olisi ihminen siinä mielessä, miten sen yleensä ymmärrämme. Toisin sanoen me emme olisi ihmisiä, joiden päivittäinen oleminen sisältäisi toivoja ja pelkoja tulevaisuudesta, intohimoja, huolia, pettymyksiä, onnistumisen kokemuksia ja niin edelleen. Käsitteet, joita käytämme erittelemään kokemuksiamme, eivät voineet edeltää kieltä vaan päinvastoin kieli mahdollisti ne. Ihmiset eivät ole voineet ajattelun avulla ymmärtää ja jäsentää itseään ja maailmaa ennen kuin he kehittivät kielellisiä käsitteitä kuvaamaan niitä. (Burr 2003, 7–50; Jokinen & Suoninen & Wahlström 2002, 33.)

Kun ihmiset puhuvat toistensa kanssa he rakentavat todellisuutta, konstruoivat eli merkityksellistävät maailmaa. Näin kielenkäyttö on toimintaa, jolla on seurauksia. Esimerkiksi, jos konstruoimme ihmisen mieleltään sairaaksi hallusinaatioita näkeväksi skitsofreenikoksi, joka on vaaraksi itselleen ja ympäristölleen, toimimme sen mukaisesti ja toimitamme hänet hoitoon psykiatriseen sairaalaan. Jos sen sijaan konstruoimme hänet jumalan valitsemaksi profeetaksi tai selvänäkijäksi toimimme varmasti aivan toisella tavoin. Kielenkäyttö on siis seurauksellista toimintaa, jolla ihmiset tuottavat, rakentavat ja merkityksellistävät sosiaalista todellisuutta. (Burr 2003, 4–62; Jokinen & Suoninen 2000, 7.)

4.2 Tutkimuskysymys

Kandidaatin tutkimukseni yhtenä merkittävimpänä tutkimustuloksena oli, että toiseus määrittää suurta osaa tutkimieni maahanmuuttajanuorten identiteeteissä. Sen vuoksi pro gradu -tutkielmassani päätin keskittyä maahanmuuttajanuorten toiseuden merkityksellistämisen tapojen tutkimiseen. Tutkimuskysymykseksi muodostui aluksi: *Miten kotoutumisprosessissa olevat maahanmuuttajanuoret rakentavat identiteettejään toiseuspuheessa?* Pohdittuani tutkimuskysymystä tarkemmin tutkimusprosessin aikana, muutin tutkimuskysymykseni useammaksi kysymykseksi. Kysymykset olivat lopulta seuraavanlaiset:

1. *Millaista on maahanmuuttajanuorten toiseuspuhe?*
2. *Millaisia identiteettejä maahanmuuttajanuoret toiseuspuheessaan rakentavat?*
3. *Miten maahanmuuttajanuoret rakentavat identiteettejään toiseuspuheessa?*

Olen siis kiinnostunut siitä, millaisia identiteettejä maahanmuuttajanuoret rakentavat, mutta yhtälailla olen kiinnostunut siitä, miten tämä identiteettien rakentaminen käytännössä tapahtuu puheessa ja millainen on itse identiteettien rakentamisen prosessi.

4.3 Aineiston keruu ja haastateltavat

Aineistonkeruumenetelmänä tutkimuksessa on teemahaastattelu, joka on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä. Siinä on tarkoitus pyrkiä pääsemään syvälle käsiteltävään aiheeseen. Tätä edesauttaa se, että teemahaastattelussa haastattelu ei etene yksityiskohtaisten valmiiksi lukkoon lyötyjen kysymysten varassa, vaan tiettyjen haastattelijan valitsemien teemojen varassa. Tällöin tutkittavan ääni pääsee paremmin kuuluviin, ja haastattelu pääsee vapautumaan tutkijan näkökulmasta. Haastattelija tekee

haastattelusta teemarungon, joka ohjaa haastattelua.(Hirsjärvi & Hurme, 2001, 47–48; 1995, 35–37.)

Pro gradu -tutkielmaani varten haastattelin neljää ulkomaalaistoimiston asiakasta. Haastateltavista ensimmäinen oli 19-vuotias afganistanilainen poika, joka oli tullut yksin Suomeen kolme vuotta sitten alaikäisenä pakolaisena. Hänen vanhempansa olivat kuolleet, eikä hänellä ole ketään sukulaisia Suomessa. Toinen haastateltava oli 19-vuotias irakilainen tyttö, joka oli tullut yli neljä vuotta sitten Suomeen pakolaisena perheensä kanssa. Kolmas haastateltava oli 22-vuotias afganistanilainen poika, joka oli tullut neljä ja puoli vuotta sitten Suomeen pakolaisena. Hänen äitinsä ja veljensä asuivat myös Suomessa. Neljäs haastateltava oli 18-vuotias irakilainen poika, joka oli ollut melkein neljä vuotta Suomessa. Hän oli tullut Suomeen pakolaisena perheensä kanssa.

Tein kaikki neljä haastattelua eri päivinä kahden viikon aikana. Sain luvan tehdä haastattelut ulkomaalaistoimiston tiloissa. Ostin keksejä, viinirypäleitä ja mehua tarjottavaksi. Tutkittavat tulivat kulttuureista, joissa on tärkeää tarjota aina jotain vieraille. Ajattelin myös, että tarjoilu tekee tilanteesta rennomman ja erilaisen suhteessa sosiaalityöntekijän tapaamisille, jotka myös tapahtuvat samoissa tiloissa. Haastattelupaikkana ulkomaalaistoimisto saattaisi helposti tehdä haastattelutilanteesta kankeamman kuin joku epävirallisempi ympäristö. Haastattelujen lopuksi tutkittavat saivat haastattelupalkkioksi valintansa mukaan joko elokuvalipun tai Hesburger-lahjakortin.

Haastateltavat osoittautuivat kuitenkin puheliaksi, ja vaikka jännitystä haastattelujen alussa oli ilmassa, sain luotua lopulta haastattelutilanteisiin rennon ilmapiirin, jolloin haastateltavat avasivat sanaisen arkkunsa. Haastatellut puhuivat paljon oma-aloitteisesti ja toivat monia asioita esille keskusteluun ilman, että olisin itse kysynyt niistä. Haastatteluissa oli pitkiä vaiheita, joissa itse sanoin vain aina välillä ”mmm” nyökytellen päätäni samalla, kun haastateltava puhui oma-aloitteisesti tärkeiksi kokemistaan asioista. Näin minä itse haastattelijana en kovin paljoa johdatellut haastateltavia ja aineisto on tässä mielessä hyvälaatuista. Haastattelut onnistuivat erinomaisesti myös siinä mielessä, että aineisto sisältää runsaasti tutkimuskysymyksen kannalta olennaista ja herkullista materiaalia.

Näiden neljän haastattelun lisäksi minulla oli valmiiksi tehtynä kolme haastattelua, jotka tein kandidaatin tutkielmaani varten. Nämä kolme valmista haastattelua olivat kolmen kiintiöpakolaisena Suomeen muuttaneen nuoren teemahaastattelut. Tutkittavista ensimmäinen oli 19-vuotias iranilainen tyttö, joka oli tullut Suomeen kolme vuotta sitten. Toinen tutkittava oli 19-vuotias afganistanilainen tyttö, joka oli myös ollut kolme vuotta Suomessa. Kolmas tutkittava oli tšetšenalainen 19-vuotias poika, joka oli tullut Suomeen neljä vuotta sitten. Myös nämä haastateltavat olivat Tampereen ulkomaalaistoimiston asiakkaita. Heillä jokaisella oli useita suomalaisia ystäviä. Heidän vanhempansa asuivat myös suomessa. Kaikki pro gradu -tutkielmani yhteensä seitsemän tutkittavaa olivat osallistuneet kotouttamistoimenpiteisiin, opiskelleet suomenkieltä ja käyneet koulua Suomessa.

5 JÄSENKATEGORISOINNIN ANALYYSI

Tutkimuksen aineiston analyysimetodina käytin Harvey Sacksin 1960-luvulla kehittämää jäsenkategorisoinnin analyysiä eli Membership Categorization Device – nimistä menetelmää (Alasuutari 1999, 199). Ihmiset tuottavat puhuessaan kielellä erilaisia kategorioita, joista toisiin he sijoittavat itsensä ja toisiin muut ihmiset ja asiat. Sacksin mukaan kategoriat luovat sosiaalista järjestystä (Ruusuvuori 2001, 393). Kategorisointi on tämän vuoksi välttämätöntä, koska ilman sitä ihmiset eivät pystyisi ymmärtämään toisiaan eivätkä saamaan selvyttä ympäröivästä maailmasta (Juhila 2004, 24; Järviluoma 1997, 27).

Kaikki tieto, jota käytämme jokapäiväisessä elämässä, on Sacksin mukaan järjestynyt jäsenkategorioiksi (Alasuutari 1999, 119). Ihmiset ja asiat tunnistetaan sitä kautta, millä kategorioilla niitä kuvataan (Alasuutari 1999,199; Anttonen & Viljanen 2000, 11; Douglas 2000). Jokainen kategoria kuuluu vähintään kahteen kategorijoukkoon. (Alasuutari 1999, 119). Esimerkiksi kategorian ”nainen” voidaan ajatella kuuluvan myös kategorioihin ”äiti” tai ”ihminen”. Myös erilaiset toiminnot ovat kategorioihin sidottuja (Alasuutari 1999, 119). Esimerkiksi toiminta ”imettää” viittaa identiteettiin ”äiti”.

Ihmiset jäsentävät sosiaalista todellisuutta niin sanottujen standardi- tai vakioparien kautta. Tällaisia vakiopareja ovat esimerkiksi nainen – mies ja lääkäri – potilas. Mainittaessa parin toinen osapuoli, myös toinenkin osapuoli on tavallaan läsnä. (Roivainen 1999, 26; Alasuutari 1999, 119, 120.) Vakiopareille ja kategorioille annetaan laatumääreitä ja ominaisuuksia eli kategoriapiirteitä. Kategoriapiirteellä tarkoitetaan kategorioihin liitettyjä toimintoja sekä niiden yhteydessä olevia adjektiiveja. Jäsenkategorisoinnin analyysia tehtäessä aineistosta etsitään kategorioiden lisäksi niihin liittyviä verbejä ja adjektiiveja. (Roivainen 1999, 26; Silverman 1993, 82–38; Välimaa 2002, 14.)

Jäsenkategorisoinnin analyysin yhteydessä usein viitataan Sacksin vuonna 1966 pitämään luentoan aiheesta ”Vauva itki. Äiti nosti sen ylös”, *The baby cried. The mommy picked it up*. Kyseisen esimerkin kautta Sacks havainnollistaa sitä, miten kulttuuri vaikuttaa tekemiimme tulkintoihin. Kuullessaan edellä mainitut lauseet, useimmat ihmiset tekevät tulkinnan, että äiti, joka nosti vauvan ylös, on kyseisen vauvan oma äiti. Lisäksi ihmisillä on taipumus tulkita, että vauvan itku on syy siihen, että äiti nosti vauvan ylös. (Sacks 1992, 236-266; Silverman 2001, 139; Silverman 1998, 74–79.)

Jäsenkategorisoinnin analyysiä voi käyttää monenlaisiin aineistoihin ja teksteihin (Järviluoma 1997, 81). Se sopii hyvin toiseuspuheessa rakentuvan identiteetin tutkimiseen. Sacksin jäsenkategorisoinnin analyysiin liittyvillä teorioilla sekä postmodernin identiteetin käsitteellä ja konstruktionistisella lähestymistavalla on useita yhtymäkohtia. (Välimaa 2002, 35.) Koska Sacksin (1992) mukaan identiteettiä voidaan pitää puheessa tuotettuna kategoriana, käytän ajoittain lomittain samoista asioista käsitteitä kategoriana ja identiteettiä.

Analyysin toteuttaminen

Litteroituani aineiston, luin sen läpi useita kertoja. Minulle kertyi tehdyistä haastatteluista yhteensä 70 sivua litteroitua tekstiä. Rajasin aineistoani siten, että etsin sieltä kaikki ne kohdat, joissa haastateltavat tuottivat toiseuspuhetta ja karsin analyysistä pois kaikki sellaiset kohdat, joissa ei toiseuspuhetta esiintynyt. Sen jälkeen jatkoin analyysiäni etsimällä aineistosta kaikki kategoriat, joita haastateltavat käyttivät itsestään ja omasta kulttuuriryhmästään sekä sille peiliksi kaikki kategoriat, joita haastateltavat käyttivät suomalaisista. Rajaamastani aineistosta löytyi 57 eri kategoriaa, joilla haastateltavat kuvasivat itseään ja oman kulttuuriryhmänsä jäseniä. Suomalaisia haastateltavat kuvasivat 48 eri kategoriolla. Tämän jälkeen muodostin kategorioista kategoriaryhmiä, jotka nimesin joko itse kategorian mukaan tai sitten mielestäni ryhmää parhaiten kuvaavalla nimellä.

Alkuvaiheessa kategoriaryhmäni olivat seuraavanlaiset:

1. Toiseus erilaisuutena
2. Toiseus ulkomaalaisuutena
3. Toiseus pakolaisuutena
4. Toiseus muslimina
5. Kulttuurinen toiseus
6. Toiseus toisia ulkomaalaisia kohtaan
7. Toiseus ulkoapäin annettua identiteettiä kohtaan
8. Toiseus muukalaisuutena
9. Sukupuolinen toiseus
10. Uhkana suomalaisille
11. Toiseus toista kansallisuutta kohtaan
12. Toiseus suomalaisia kohtaan
13. Toiseus rasismina
14. Toiseus omaa kulttuuria ja sen jäseniä kohtaan
15. Toiseus ulkonäöstä johtuvana erilaisuutena

Toiseuden alakategorioita löytyi siis aluksi jopa viisitoista erilaista, mutta huomasin, että niissä on hieman päällekkäisyyttä ja sain lopulta tiivistettyä toiseuden alakategoriat seitsemäksi kategoria-ryhmäksi.

Lopulliset kategoriaryhmät ovat alapuolella esitettynä esiintymistiheyden mukaan:

1. Kulttuurinen toiseus
2. Toiseus rasismina
3. Toiseus erilaisuutena
4. Toiseus omaa kulttuuria ja sen jäseniä kohtaan
5. Toiseus ulkomaalaisuutena ja muukalaisuutena
6. Sukupuolinen toiseus
7. Toiseus toisia ulkomaalaisia kohtaan

Kulttuurinen toiseus esiintyi kaikkein yleisimmin aineistossa. Se kuvastaa haastateltavan oman kulttuurin ja suomen kulttuurin välisistä eroista johtuvaa toiseuden kokemusta. Kulttuurinen toiseus esiintyi yleisesti kaikkien haastateltavien haastatteluissa. Myös toiseus rasismina esiintyi lähes yhtä yleisesti kaikkien haastateltavien puheissa. Erittäin yleisiä olivat myös toiseus erilaisuutena, toiseus ulkomaalaisuutena ja muukalaisuutena sekä toiseus omaa kulttuuria ja sen jäseniä kohtaan. Loput kaksi toiseuskategoriaa esiintyivät aineistossa hieman harvemmin, eivätkä esiintyneet jokaisen haastateltavan puheissa. Monet aineisto-otteet, joita käytän analyysissäni sopivat yhtä aikaa useampaan kategoriaryhmään, minkä vuoksi olen joutunut miettimään, mikä aineistolainaus edustaisi parhaiten kutakin kategoriaryhmää. Jatkan tarkempaa aineiston analyysiä analyysiluvussa.

6 AINEISTON ANALYYSI

Analyysitekstissä olen kirjoittanut joissakin kohdissa kursivoituilla haastatellun puheessaan muodostamat *kategoriat*.

Aineistolainauksissa olen alleviivannut kategoriat, joilla tutkittavat kuvaavat itseään ja omaa kulttuuriryhmäänsä sekä suomalaisia.

Aineistolainauksissa olen käyttänyt merkkejä seuraavasti:

H: haastattelija

P tai T: tutkittava (poika tai tyttö)

(.) : mikrotauko

(1) : tauko, jonka sekunneissa arvioitua kestoa ilmaisee sulkeiden sisällä oleva numero.

[kohta, josta päällekkäin puhuminen alkaa.

((haastattelijan tekemät huomiot on kirjoitettu kaksoissulkeiden sisään))

6.1 Kulttuurinen toiseus

Kulttuurisella toiseudella tarkoitan sitä, miten tutkittavat tekevät puheessaan eroja oman kulttuurin ja suomalaisen kulttuurin välille puhumalla esimerkiksi meidän ja teidän kulttuurista. Näin he rakentavat puheessaan identiteettiä, jota määrittää kulttuurinen toiseus. Ennen seuraavaa aineistolainausta haastateltava oli kertonut eroista, joita on suomalaisen ja tšetšerialaisen kulttuurin välillä liittyen vieraanvaraisuuteen, kun ystäviä tulee kylään.

H: Joo. (1) No miltä se sit tuntuu ne tilanteet, missä noi erot tulee esiin tai mitä sää niistä ajattelet?

P3: *[Ei miltään. Mää ymmärrän, että (.) koska te ootte kasvanut () näin että mä ollaan kasvettu ihan erilaisempi tieksää et ku (1) Se mulle o ihan sama tieksää koska teillä on se oma kulttuuri, meillä on oma kulttuuri.*

H: Mmm.

P3: *Että (.) ei sillä voi mitään.*

(Aineisto s.4)

Tutkittava asettaa itsensä sekä suomalaisen että tšetšerialaisen kulttuurin ymmärtäjän asemaan. Hän sanoo ymmärtävänsä, että nämä kulttuurit ovat erilaisia ja kertoo kulttuurierojen johtuvan siitä, että ”te ootte kasvanu näin” ja ”me ollaan kasvettu ihan erilaisiksi”. Tutkittava käyttää omasta kulttuuriryhmästään sanaa *me* ja suomalaisista sanaa *te*. Näin hän samalla muodostaa vastakkainasettelun, jolla hän ilmaisee kuuluvansa eri kulttuuriryhmään kuin haastattelija ja muut suomalaiset. Sanoessaan, että me ollaan kasvettu ihan erilaisiksi, tutkittava viittaa kulttuuriin sukupolvelta toiselle kasvatuksen kautta siirtyvänä ilmiönä, jolla on ajallinen ja paikallinen jatkuvuutensa. Tutkittava on kasvanut Tšetšeniassa, minkä vuoksi hän on kasvanut erilaiseksi kuin suomalaiset. Tutkittava rakentaa puheessaan vielä toisenkin vastakkainasettelun todetessaan, että ”*teillä* on se oma kulttuuri” ja ”*meillä* on oma kulttuuri”. Näin hän edelleen sanoo, että hänen kulttuurinsa eroaa suomalaisten kulttuurista. Lopuksi hän vielä toteaa, että ei sille voi mitään. Näin hän ilmaisee, että kulttuurierot ovat hänelle olemassa olevia tosiasioita, joiden kanssa hänen täytyy päivittäin elää. Lausahduksesta

tulee myös vaikutelma, että tutkittava toivoisi, että asialle voisi tehdä jotain. Tutkittavan käyttämistä eronteoista suomalaisen ja tšetšerialaisen kulttuurin välille on luettavissa hänen kokemansa toiseus suomalaisessa yhteiskunnassa. Puhuessaan tällä tavalla hän rakentaa sellaisen ihmisen identiteettiä, joka on oman kulttuuritaustansa vuoksi toinen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Myös seuraavassa aineistolainauksessa tutkittava rakentaa toiseuden värittämää identiteettiä kulttuurien erojen kautta:

- H: Että tota (.) Että näkykö se jotenkin että onko sun elämä erilaista kun muitten suomalaisten elämä kun sää et oo syntyny täällä Suomessa.
P4: *Kyllä se on erilaista.*
H: Millä lailla se on sit erilaista?
P4: *Tällä hetkellä ei väliä mutta. Se on erilainen. Koska mää oon ulkomaalainen. Se on muiden kulttuuri. Pitkä aika oon muiden kulttuurissa eläny kasvanut sitten Suomessa on erilainen kulttuuri.*

(Aineisto s. 22)

Tässä aineistolainauksessa haastattelija johdattelee tutkittavan pohtimaan, eroaako hänen elämänsä jotenkin suomalaisten elämästä. Tutkittava antaa lyhyen vastauksen, jossa hän kertoo, että hänen elämänsä on erilaista kuin suomalaisilla. Haastattelija tekee tarkentavan kysymyksen ja haluaa tietää, millä tavalla tutkittavan elämä eroaa suomalaisten elämästä. Tutkittava vastaa, että ”tällä hetkellä ei väliä, mutta se on erilainen”. Tulkitsin tämän siten, että tutkittava haluaa sanoa haastattelijalle, että nämä erot eivät tällä hetkellä aiheuta hänelle mitään suurta harmia. Tutkittava haluaa näin ehkä myös pehmentää puhettansa, koska haastattelija on suomalainen. Sitten tutkittava jatkaa perusteluaan sanomalla, että hänen elämänsä on erilaista, koska hän on *ulkomaalainen*. Suomen kulttuuria hän kutsuu ”muiden kulttuuriksi”. Näin hän asettaa itsensä suomalaisen kulttuurin ulkopuolelle ulkopuoliseksi toiseksi. Hän kertoo pitkään eläneensä ja kasvaneensa tässä muiden kulttuurissa, ikään kuin hän olisi ollut ulkopuolinen sisäpuolella. Hän ei tunne siis kuuluvansa suomalaiseen kulttuuriin, mutta

hän elää sen sisällä säilyttäen kuitenkin koko ajan ulkopuolisen aseman. Se, että tutkittavan kulttuuri ja suomalainen kulttuuri ovat erilaisia, aiheuttaa tämän asetelman. Näin tutkittava rakentaa puheessaan kulttuurinsa vuoksi ulkopuolisen toisen identiteettiä.

Seuraavassa aineiston pätkässä tutkittava kertoo hieman tarkemmin, mitä nämä kulttuurien erot ovat tutkittavan oman kulttuurin ja suomalaisen kulttuurin välillä. Haastattelija on juuri kysynyt, että mitä tutkittavan kulttuuriin kuuluu. Tutkittava on antanut vastauksen, että hänen kulttuurinsa on muslimikulttuuri ja siinä ovat perhe ja sukulaiset hyvin tärkeitä.

- H: Onko siinä sitten eroo miten suomalaiset pitää yhteyttä perheisiinsä?
P4: *Suomalaiset ei oo yhdessä perheen kanssa. Aina menee erossa ei näkee muuta ku kaverit mut ei vanhemmat. Meillä sukulaiset on aina yhdessä kun on juhlat kaikki tulee tapaamaan yhdessä.*
H: Joo.
P4: *Mutta Suomessa vain kaverit on lähellä. Vanhemmat sukulaiset aina unohdetaan.*
H: Ni onko suomessa sukulaiset sitten vähän kaukasempia
P4: *Joo. Mun mielestä on.*
H: [Joo joo-o (2) Sä sanoit myös että afganistanilainen kulttuuri on muslimikulttuuri.
P4: *Joo.*
H: Mitä se merkitsee se että on muslimi?
P4: *(2) No uum. Ainakin kunnioittaa vanhempia*
H: [Joo
P4: *Ainakin ja mitä se nuori kunnioittaa vanhemmat ihmiset*
H: [Joo. Koek sää että Suomessa on erilaila tässäkin asiassa?
P4: *Joo kyllä. Se näkyy kun jätkät kännissä ne haukkuu*
H: Haukkuu vanhempia ihmisiä?
P4: *Joo kyllä kun ne juo ja on kännissä. Mutta meidän maassa ei oo juoda.*
H: Niin te ette juo alkoholia tai?
P4: *Ei se on kielletty* (Aineisto s. 23)

Haastattelija johdattelee tutkittavan pohtimaan, onko tutkittavan kulttuurin ja suomalaisen kulttuurin välillä eroa sen suhteen, miten omaan perheeseen pidetään yhteyttä. Tutkittava näkee näiden kulttuurien välillä olevan eroa, koska hänen mukaansa ”suomalaiset eivät ole yhdessä perheen kanssa”. Tutkittava näkee suomalaisten

yhteydenpidon puutteen hyvin totaalisena. Hän sanoo, että suomalaiset ”aina menee erossa” vanhemmista eivätkä näe muuta kuin kavereita. Sen jälkeen tutkittava kertoo, että ”*meillä* sukulaiset on aina yhdessä”. Näin hän rakentaa oman kulttuurinsa ja suomalaisen kulttuurin välille jyrkän vastakkainasettelun: tutkittavan omassa kulttuurissa ollaan aina yhdessä sukulaisten kanssa, mutta suomalaisessa kulttuurissa ei pidetä ollenkaan yhteyttä vanhempiin. Tutkittavan mukaan suomalaisille kaverit on lähellä, mutta ”vanhemmat ja sukulaiset aina unohdetaan”. Tutkittavan puheesta saa vaikutelman, että tutkittava kokee suomalaisen kulttuurin etäisenä ja kylmänä kulttuurina, jossa perheestä ja sukulaisista ei pidetä huolta.

Tutkittava rakentaa puheessaan eroa suomalaisen ja afganistanilaisen kulttuurin välille ja hän tekee selväksi, että näiden kulttuurien välillä on useita isoja eroja. Hän antaa myös vaikutelman, että hän pitää parempana näitä oman kulttuurinsa ominaisuuksia, perheestä huolehtimista ja vanhempien kunnioittamista, kuin kertomiaan suomalaisen kulttuurin ominaisuuksia. Tutkittavan tekemää eroa suomalaisen ja afganistanilaisen kulttuurin välille voi tarkastella myös individuaalisen ja yhteisöllisen kulttuurin eroina. Suomalainen individuaalinen kulttuuri näyttäytyy tutkittavalle hyvin vastakkaisena kuin hänen oman maansa yhteisöllinen kulttuuri.

Haastatteli kysyy myös tutkittavalta, mitä hänelle merkitsee se, että hän on muslimi. Tutkittava jatkaa kertomalla, että muslimina olo merkitsee esimerkiksi sitä, että kunnioittaa vanhempiaan ja itseään vanhempia ihmisiä. Haastatteli johdattelee tutkittavan jälleen pohtimaan, onko Suomessa tämäkin asia erilailla. Tutkittavan mukaan suomalaiset nuoret eivät kunnioita vanhempia ihmisiä vaan ollessaan kännissä ne haukkuvat heitä. Tutkittava lisää vielä, että *meidän* maassa ei juoda alkoholia. Näin hän löysi jo kolmannen eron suomalaisen ja afganistanilaisen kulttuurin välille. Tutkittava kokee suomalaisen kulttuurin etäisenä: Suomessa ei pidetä yhteyttä ja huolehdita sukulaisista, ei kunnioiteta vanhempia ihmisiä, ja täällä juodaan alkoholia. Afganistanissa on tutkittavan mukaan juuri päinvastoin. Näin tutkittava rakentaa puheessaan Suomessa kulttuurinsa vuoksi toisen identiteettiä.

6.2 Toiseus rasismina

Toiseus rasismina oli aineistossani toiseksi suurin kategoriaryhmä. Seuraavassa aineistolainauksessa nousee esiin toiseuden kokemus, joka on rasismin aiheuttama:

- H: Mitä, onko sinulla kertoa jotain esimerkkejä tai tilanteita, kun olet kohdannut Suomalaisia?
- T2: *Nii. Joskus mulla on tapahtunut näin, että kun olin kadulla, ei muut suomalaiset kyllä ovat ihan ystävällisiä ja hyviä ihmisiä, kyllä mää sitä tiedän.*
- H: Joo.
- T2: *Mutta jotkut kun, he juovat alkoholia ja kadulla, kun he näkevät meitä kun meillä on huivi. Kaikki huomaavat, että me ollaan ulkomaalaisia. Sitten he huutavat, että miks te tulette Suomeen. Te ette saa päästä tänne, koska se on meidän maa ja sellasia juttuja. Kyllä meillä on vähän (.) tuntee, että kyllä he puhuvat ihan oikeesti, koska se on heidän maa. (.) Miksi meillä ei oo semmonen maa, että me asumme kotimaassa. (.) Nii. (.) Meillä vähän tuntuu.*
- H: Joo. (.) Mmm. No miltä sinusta sitten tuntu kun tommosia huudeltiin. Kerroit että tommosia oli huudeltu. (.) Mitä sinä ajattelit ja mitä sinä tunsit?
- T2: *Noo joskus mää itken ihan samassa aikaa, että kyllä (.) se mies puhuu ihan oikeesti. Miksi me tulemme täällä, kun meillä on oma maa. Mutta pitäisi mies tietää, että meidän maassa ei oo rauhaa.*
- H: Mmm.
- T2: *Koko ajan sota ja (.) kyllä kun me menemme sitten varmaan kuolemme ja (.) jotakin tapahtuu.*
- H: Mmm.
- T2: *Sitten, (.) mutta kun mää menen kotiin ja ajattelen sitä että kun se mies ei ymmärrä mitään kun se juo alkoholia.*
- H: Mmm. (.) Mmm.
- T2: *Ja (.) ymmärtää ittelleni että kyllä se ei ymmärtänyt.*

(Aineisto s. 18)

Tutkittava kertoo raskaasta kokemuksestaan, jonka vuoksi hän on myös itkenyt. Koska haastattelija on suomalainen, tutkittava ensiksi vakuuttaa tietävänsä, että *muut suomalaiset* ovat ystävällisiä ja hyviä *ihmisiä*. Näin hän haluaa osoittaa, ettei hänellä ole mitään haastattelijaa ja muita suomalaisia vastaan. Sen jälkeen tutkittava alkaa selittää itse kokemusta, sitä mitä hänelle oli tapahtunut kohdatessaan suomalaisen miehen

kadulla: Mies on huudellut tutkittavalle rasistisia kommentteja, jotka kyseenalaistavat hänen oikeutensa olla Suomessa. Tämä tuntuu tutkittavasta niin pahalta, että hän kertoo joskus itkevänsä sen vuoksi. Huutelu saa tutkittavan myös itse kyseenalaistamaan oikeuttansa olla Suomessa.

Tutkittava puhuu omasta ryhmästään kategorioilla *mää*, *me* ja *ulkomaalainen*, ja suomalaisista kategorioilla *suomalainen*, *he*, *jotkut*, *kaikki*, *mies* ja *se*. Näin hän tekee eron oman ryhmänsä ja suomalaisten välille. Tutkittava sanoo, että koska *meillä* on huivi, *kaikki suomalaiset* huomaavat, että *me* ollaan *ulkomaalaisia*. Huivi on siis keskeinen tekijä, joka erottaa tutkittavan suomalaisista. Huivi on siten myös tekijä, jonka vuoksi jotkut suomalaiset huutelevat rasistisia kommentteja tutkittavalle. Tutkittavan kertoman mukaan huuteliija oli mies, joka juo alkoholia. Alkoholin juominen on tutkittavan mukaan selitys sille, miksi mies ei ymmärrä, että hänen maassaan ei ole rauha ja että hän voi kuolla siellä.

Tutkittava puhuu hyvin ymmärtävään sävyyn ja puheessaan hän pyrkii ymmärtämään ja selittämään, miksi tämä mies käyttäytyy tällä tavoin. Tutkittava ei lähde syyttämään tai tuomitsemaan miestä vaan osoittaa ymmärrystään miestä kohtaan sanomalla ”kyllä he puhuvat ihan oikeesti”. Kun aineistolainauksen alussa tutkittava vakuuttaa, että muut suomalaiset ovat kyllä ystävällisiä ja hyviä ihmisiä, hän samalla viittaa siihen, että juuri tämä mies ei ollut sellainen. Tutkittava käy puheessaan neuvottelua siitä, onko hänellä oikeutta olla Suomessa. Hänen toiseuden kokemustaan kuvastaa esimerkiksi ilmaisut ”se on heidän maa” ja ”me ollaan ulkomaalaisia”. Tutkittava rakentaa puheessaan rasismin kohteeksi joutuvan ulkomaalaisen identiteettiä, jonka mukaan hän on jo ulkonäöltään erilainen kuin suomalaiset. Samalla hän rakentaa sellaisen ulkomaalaisen identiteettiä, jolla on oikeus olla Suomessa, koska kotimaassa on sodan vuoksi liian vaarallista elää.

Seuraavassa toiseus ja rasismi näyttäytyvät uhkan muodossa. Tutkittava kertoo kokemuksestaan, jonka mukaan suomalaiset kokevat hänet uhkana:

- T1: *Mutta (.) kun siellä on huonoja ihmisiä tai en mä voi sanoa ihmisiä mutta (.) huonoja presidenttejä, jotka on tullut.*
- H: Mmm.
- T1: *Ne on tappanut ihmisiä. Ja nyt kaikki ihmiset jos sanoo, että mää oon tullut iranista (.) kaikki ihmiset katsovat mua kuin (.) terroristi. (.) Se tuntuu vähän huonolta.*
- H: Mmm.
- T1: *Ja vielä kun sanon, että olen muslimi. (.) Jos sanoisin näin olen muslimi (.) öhhh (.) sitten sitten ehkä he sanovat (.) ai-jaaaa, sääkin oot terroristi. Tuoko tänne bom- bom mikä se on? Bam bam? (1) Pommeja, niin.*
- H: [Pommeja.
- T1: *Sitä mää pelkään kun (.) tai siis en mää tykkää siitä.*

(Aineisto s. 12)

Tutkittava on juuri kertonut olevansa ylpeä omasta afganistanilaisesta syntyperästään, mutta alkaakin sitten puhua aivan erilaisella tavalla. Hän kertoo, että Afganistanissa on ollut ”huonoja *presidenttejä*”, jotka ovat tappaneet ihmisiä. Näin tutkittava alkaakin kertoa toisenlaista tarinaa identiteetistään, tarinaa, josta hän ei ole ylpeä. Tutkittava kategorisoi itsensä eri ryhmään huonojen presidenttien kanssa käyttämällä presidenteistä kategoriaa *ne*. Näin tutkittava osoittaa, että hän ei ole ollut osallisena presidenttien tekemiin hirmutekoihin, eikä hän hyväksy ihmisten tappamista.

Tutkittava on kuitenkin havainnut, että kun hän kertoo suomalaisille olevansa kotoisin Iranista, kaikki ihmiset katsovat häntä kuin *terroristia*. Se tuntuu tutkittavasta huonolta. Sama asia tapahtuu, jos tutkittava kertoo olevansa *muslimi*. Tutkittava kertoo pelkäävänsä suomalaisten tällaista käytöstä. Tutkittavaa on ilmeisesti joskus nimitelty terroristiksi suomalaisten taholta. Sen voi päätellä tutkittavan sanoista ”en *mää* tykkää siitä”. Toisin sanoen tutkittava ei tykkää siitä, miten häntä on joskus nimitelty terroristiksi ja nyt hän pelkää *kaikkien ihmisten* eli suomalaisten katsovan häntä ajatellen, että hän on terroristi. Näin siis tutkittava kertoo suomalaisten häneen kohdistamasta rasismista, mitä terroristiksi nimittely on. Tutkittava myös aistii

suomalaisten rodullistavat katseet. Häntä ei katsota samalla tavalla kuin toisia suomalaisia. Hän erottuu joukosta. Mediassa islam näyttäytyy jatkuvasti lähes pelkästään negatiivisessa valossa, terrorismina ja uhkana. Tutkittava aistii suomalaisten varautuneisuuden ja rodullistavat katseet ja sen, miten hänet koetaan vieraana, pelottavana uhkana. Tämä tutkittavan tulkinta on vahvistunut, kun suomalaiset ovat käyttäytyneet häntä kohtaan rasistisesti ja nimitelleet häntä terroristiksi. Puheessaan tutkittava rakentaa vahvasti leimattua toisen identiteettiä, toisen, joka on uhkana suomalaisille.

6.3 Toiseus erilaisuutena

Ennen seuraavaa aineistolainausta haastattelija on juuri kysynyt, millainen tutkittava on ihmisenä:

P3: *[No (.) olen sosiaalinen, että kröhm((yskähtää)) tykkään tieksä että tutustua ihmiseen.*

H: Joo.

P3: *Että (.)en oo sama kun jotkut suomalaiset.*

H: Niin (.) että (.) et oo sama kun suomalaiset? Mit sä (.) suomalaiset on niiku (.)

P3: *[Et jotkut*

H: Onks ne erilaisia sitten?

P3: *On!*

H: Joo.

P3: *[Että (.) jos () esimerkiksi bussissa joskus puhut joienkin kanssa tieksää. Sniif ((niiskauttaa nenää)).*

H: Joo.

P3: *Nää vaa ujostelee tieksä teillä tää.*

H: Mmm.

P3: *Niin meillä on vähän erilaisia.*

(Aineisto s. 1)

Tutkittava kuvailee itseään sosiaalisesti ihmiseksi, joka tykkää tutustua toisiin ihmisiin. Sen jälkeen hän tekee eron itsensä ja suomalaisten välille sanomalla, ettei ole sama kuin suomalaiset. Tutkittava kertoo näin olevansa erilainen kuin suomalaiset. Hän antaa

esimerkin siitä, mitä erilaisuudella tarkoittaa: matkustettaessa bussilla tutkittava on yrittänyt puhua suomalaisten kanssamatkustajien kanssa, mutta suomalaiset eivät ole lähteneet keskusteluun mukaan vaan he ovat ujostelleet. Tutkittava kategorisoi myös haastattelijan suomalaisten ryhmään kuuluvaksi sanomalla ”tiekssä teillä tää”. Tutkittava tekee puheessaan sellaisen eron itsensä ja suomalaisten välille, että hän itse on sosiaalinen ja tykkää tutustua ihmisiin, mutta suomalaiset ovat ujoja, eivätkä lähde tutustumaan ihmisiin helposti. Näin tutkittava rakentaa itselleen identiteettiä, josta kuvastuu toiseuden kokemus suomalaisessa yhteiskunnassa.

Aineistolainauksesta ei kuitenkaan selviä, onko tällä kertaa kyse negatiivisesta vai positiivisesta toiseudesta. Tutkittava ei puheessaan rakenna kuvaa suomalaisista ja itsestään eriarvoisina. Hän vain toteaa, että eroja on, mutta antaa vaikutelman, että nämä erot eivät ole tutkittavan kannalta erityisen ongelmallisia. Tämän vuoksi tutkittavan toiseuden kokemuksessa saattaa olla kyse siitä, mitä kutsun positiiviseksi toiseudeksi. Positiivisella toiseudella tarkoitan toiseutta ilman arvottavaa ja eriarvoistavaa hierarkiaa. Tutkittava asuu Suomessa suomalaisten kanssa, mutta kertoo, ettei ole sama kuin suomalaiset, vaan on erilainen. Tutkittavan lausahdus ”en oo sama kun jotkut suomalaiset” sekä puheen sävy yleisesti antavat vaikutelman, että tutkittava ei haluaisikaan olla samanlainen kuin suomalaiset. Lopuksi tutkittava sanoo vielä, että ”meillä on vähän erilaisia”, millä hän tarkoittaa, että tutkittavan oman kulttuuriryhmän sisällä kommunikaatiokulttuuri on erilaista kuin mitä se on Suomessa.

Seuraavassa aineistolainauksessa erilaisuus määrittyy ulkonäön kautta:

H: Joo. (2) Mitäs mun sit pitikään kysyä. (1) Millasena tota sää koet ittes niinku suhteessa suomalaisiin että et ku sää oot afganistanilainen ni koetko sä sit olevas niinku erilaine ku suomalaiset vai ooks sää samanlainen enemmän ku suomalaiset?

P7: *Riippuu tilanteesta.*

H: Joo. (.) Ni millasia tilanteita sää niinku.

P7: *[No ehkä jossain tilanteessa kyllä olen samanlainen kun suomalaiset (2) Eeem mää oo mikään erilainen eri henkilö tai joku erikoinen ihminen.*

H: Mmm.

P7: *Mää oon niinku ihan (.) ei oo eroo.*

H: Ei oo eroo sun ja suomalaisten välillä?

P7: (3) siis (.) jos (2) jos mietit vaikka (1) tottakai on! (.) ulkonäössä on.
 H: Ulkonäössä mutta
 P7: [Kielitaidossa on.
 H: Joo.
 P7: ja kulttuurisa on (.) mutta perusasiat niinku ihmisenä (.) niin ei ole.
 H: [Joo. Joo
 P7: Ihminen on ihminen (.) eläin on eläin.
 H: Joo.
 P7: Tottakai.

(Aineisto s. 51)

Haastattelija johdattelee tutkittavan pohtimaan, onko hän enemmän erilainen vai samanlainen kuin suomalaiset. Tähän tutkittava vastaa, että se riippuu tilanteesta. Toisin sanoen tutkittava ei koe olevansa aina joko erilainen tai samanlainen kuin suomalaiset. Hän kokee joissakin tilanteissa olevan enemmän samanlainen ja joissakin enemmän erilainen kuin suomalaiset. Tutkittava haluaa kuitenkin tehdä selväksi, että hän ei ole mikään erikoinen ihminen. Tutkittava tarkoittaa selvästi käyttämällään erikoinen – kategoriolla jotain hyvin negatiivista. Hän haluaa sanoa, että hän on kyllä ihan tavallinen ihminen, eikä negatiivisessa mielessä erikoinen. Sitten hän sanoo, että ”ei oo eroo” hänen ja suomalaisten välillä. Haastattelija toistaa vielä kysymyksen muodossa sen, miten ymmärsi tutkittavan vastauksen. Sitten tutkittava on muutaman sekunnin hiljaa ja lopulta huudahtaa, että ”tottakai on” eroa. Ulkonäössä on eroa sekä kielitaidossa ja kulttuurissa. Sitten hän jatkaa sanomalla, että perusasioissa niin kuin ihmisenä ei ole eroa.

Tutkittava tekee vielä eron ihmisten ja eläinten välille sanomalla, että ”ihminen on ihminen ja eläin on eläin”. Näin hän rakentaa puheessaan käsitystä globaalista ihmisyydestä, jonka mukaan kaikki ihmiset on pohjimmiltaan samanlaisia. Hän haluaisi Suomessa asuessaan kategorisoida itsensä kuuluvaksi suomalaisten kanssa samaan kategoriaan. Hän kuitenkin puheessaan toteaa, että tottakai hän on erilainen kuin suomalaiset, silloin kun katsotaan ulkonäköä, kielitaitoa ja kulttuuria. Näin hän myöntää kokevansa toiseutta suhteessa suomalaisiin. Hän ei kuitenkaan halua kiinnittää huomiota siihen, mikä erottaa hänet suomalaisista vaan siihen, mikä yhdistää häntä suomalaisiin. Kuitenkin hänen erilaisuutensa on hänelle selvä tosiasia, koska hän käyttää ilmausta tottakai on. Näin hän rakentaa puheessansa ulkonäöltään erilaisen ihmisen identiteettiä.

6.4 Toiseus omaa kulttuuria ja sen jäseniä kohtaan

Seuraavassa aineistolainauksessa tutkittava kertoo toiseuden kokemuksestaan oman kulttuuriryhmänsä jäseniä kohtaan:

- H: Ja pidäks sää ittees ihan irakilaisena ettet pidä esimerkiks suomalaisena vai
- T6: *Joo se on niinku ihan (.) mun äiti ja isä on niinku ihan perus irakilaisia*
- H: Mmm
- T6: *Mutta ainakin mä oon joku erilainen kun irakilaisia*
- H: Oot erilainen kun irakilaiset?
- T6: *Niin mun ajatuksia ja kaikkia on ihan ihan erilaisia*
- H: Joo (1) no tota (1) osaisiks sää vähän eritellä niitä eroja että et mitä eroja sulla on suhteessa muihin irakilaisiin esimerkiks
- T6: *Noo (.) siis mä en tiä mut ainakin joku kun irakilaiset ainakin tykkää et aikasin naimisiin kun on kaheksantoista niin heti okei (.) nyt mennään naimisiin.*
- H: Mmm
- T6: *Mä en tykkää nyt tämä (.) koska ainakin nyt joku nainen nyt ainakin pääsisi sinne opiskelun loppuun sekä pääsee sinne töihin (.) ni sen jälkeen voi niinku ajatella että pääseekö joku suhteessa tai joku.*

(Aineisto s. 30)

Haastatteli ja johdattaa tutkittavan pohtimaan kansallista identiteettiään eli sitä, kokeeko tutkittava olevansa irakilainen vai kenties suomalainen. Tutkittava vastaa kokevansa olevansa irakilainen, koska hänen äitinsä ja isänsäkin ovat ihan perusirakilaisia. Näin tutkittava kategorisoi itsensä *irakilaiseksi*, oman kansallisuusryhmänsä sisäpuolelle. Kuitenkin tutkittava huomauttaa heti perään olevansa *erilainen* kuin *irakilaiset*. Hän tarkentaa kategorisointiaan sanomalla, että hänen ajatuksensa ja kaikki ovat ihan erilaista kuin muilla irakilaisilla. Sen jälkeen haastatteli ja pyytää tutkittavaa erittelemään tarkemmin, mitä ovat ne asiat, jotka erottavat tutkittavan muista irakilaisista. Tutkittava antaa esimerkin ajattelun eroista itsensä ja muiden irakilaisten välillä. Nyt hän käyttää kategoriaa irakilaiset asettamalla itsensä kategorian ulkopuolelle. Tutkittavan mukaan yksi olennainen ero hänen ja muiden irakilaisten ajattelussa on se, että muut irakilaiset ajattelevat, että tytön pitää mennä naimisiin

aikaisin heti, kun hän täyttää kahdeksantoista vuotta. Tutkittava itse ajattelee, että on tärkeämpää suorittaa ensin opinnot loppuun ja päästä työelämään ja vasta sen jälkeen voi ajatella suhdetta miehen kanssa.

Aineistolainauksen alussa tutkittava kategorisoi itsensä irakilaiseksi, mutta heti perään hän kategorisoi itsensä erilaiseksi kuin irakilaiset. Näin hän rakentaa puheessaan identiteettiä, jonka mukaan hän on toinen oman kulttuuriryhmänsä sisällä. Hän kuuluu geneettisen perimänsä mukaan irakilaisiin, mutta hän ei henkisesti tunne kuuluvansa tähän ryhmään, koska hän ajattelee asioista erilailla. Kotoutumisprosessissa tutkittava on todennäköisesti omaksunut suomalaisen kulttuurin arvoja ja ajattelutapoja, mikä saa hänet tuntemaan itsensä erilaiseksi kuin muut oman kulttuuriryhmänsä jäsenet, jotka edelleen pitävät kiinni perinteisistä irakilaisen kulttuurin arvoista ja käytännöistä.

Seuraavassa aineistolainauksessa nousee esiin sukupolvien välinen konflikti vanhempien ja tyttären välillä. Tytär ei enää halua noudattaa kaikkia oman kulttuuriryhmänsä tapoja ja käytäntöjä, koska hän on omaksunut suomalaisen kulttuurin arvoja ja ajattelutapoja:

- H: Seuraatko yhtään sitten sitä mitä sanoit ”meidän kalenteria”?((toistaa sanatarkasti haastateltavan sanoja)).
- T2: *Ei, ei. Em mää enää muista mikä päivä tänään on siellä, mutta äiti tietää kyllä.*
- H: Joo. Onko teillä jotain muita sellasia mitä äiti tekee, mutta sinä et?
- T2: *Äiti ainakin rukoilee kotona. Silläkin pakottavat meidät. (.) Mutta mää ja mun pikkusisko emme hyväksy ((nauraa)).(.) Ja muut että pitää olla ihan ok tyttö, että kohta mulle tulee kosijoita ja pitää mennä naimisiin. (.) Nii eli pitää olla hyvä ihminen (.) siellä afganilaisille, että he tykkäisivät musta.*
- H: [Mmm.
- T2: *Ja mää en siitä pidä, että (.) en halua!*
- H: Mmm.
- T2: *Nii, että (.) Siitä mä en tykkää, että aina äiti sanoo, että pitää olla hyvä tyttö.*

(Aineisto s. 29)

Tutkittava kertoo, ettei tiedä, mikä päivä on hänen oman kulttuuriryhmänsä kalenterin mukaan, mutta sanoo äitinsä kyllä tietävän. Näin tutkittava osoittaa hänen ja äitinsä välillä olevan eron. Äiti seuraa afganistanilaista kalenteria, mutta hän itse ei seuraa. Haastattelija kysyy, onko tutkittavan ja hänen äitinsä välillä jotain muita eroja sen suhteen, mitä he tekevät. Tällöin tutkittava tuo esille rukoilemisen. Äiti rukoilee, mutta tutkittava ei. Äiti kuitenkin vaatii tutkittavaa rukoilemaan, koska tutkittava sanoo vanhempien pakottavan häntä ja hänen pikkusiskoansa rukoilemaan. Tutkittava sanoo, ettei hyväksy sitä, että hänen pitäisi rukoilla.

Toinen asia, jota tutkittava ei hyväksy on se, että äiti vaatii hänen olevan ”hyvä tyttö”. Puheessaan hän liittää käsitteen hyvä tyttö siihen, että hänelle on tulossa kosijoita. Tutkittavan mukaan hänen täytyy miellyttää kosijoita ja olla ”hyvä ihminen”, jotta kosijat tykkäisivät hänestä, ja hän pääsisi naimisiin. Siitä tutkittava ei pidä, eikä hän halua olla tässä mielessä hyvä tyttö. Se, mitä tutkittava ei halua olla liittyy siis siihen, mitä hänen oman kulttuuriryhmänsä normit vaativat häntä olemaan ja mitä hänen äitinsä vaatii häntä olemaan. Hän tuskin haluaa olla ”paha tyttö”, mutta hän haluaa elää erilalla kuin mitä oman kulttuuriryhmän jäsenet häneltä odottavat. Hän ei enää seuraa afganistanilaista kalenteria eikä halua rukoilla. Hän ei myöskään halua sosiaalisissa tilanteissa olla se hyvä tyttö, jota hänen kulttuuriryhmänsä jäsenet vaativat hänen olevan. Tutkittava rakentaa puheessaan identiteettiä, jonka mukaan hän on erilainen kuin äitinsä ja ne oman kulttuuriryhmänsä jäsenet, jotka noudattavat tarkemmin heidän kulttuurin tapoja, perinteitä ja käyttäytymismalleja. Hän kokee toiseutta omaa kulttuuria ja sen jäseniä kohtaan.

6.5 Toiseus ulkomaalaisuutena ja muukalaisuutena

Seuraavassa aineistolainauksessa tutkittava kuvaa suomalaisten epäluuloisuutta ulkomaalaisia kohtaan. Tutkittava on juuri kertonut kuinka suomalaiset ujostelevat ulkomaalaisia esimerkiksi nähdessään heitä bussissa. Tutkittavan mukaan hänen omassa kulttuurissaan asiat ovat erilalla:

- H: Joo. (.) No (.) Kerroks sää tosta aiheesta lisää (.) että millasta teillä sitten on?
- P3: *Kröhhmmm ku. (.) ähäm ((naurahtaan))(.) että (I) nii (.) en tiä (.) Meilla vaan helpompi (.) tieksää (.) tutustua ihmiseen.*
- H: Joo.
- P3: *[Jos sää kysyt et et nimee tiäksää. Et mikä sun nimi on että meillä menee (.)että helposti (.) että meillä on luottamus tiäksää.*
- H: Joo.
- P3: *Esh. (.)Kryhmm mää oon (.)ulkomaalainen täällä (.) jos mää kysyn suomalaisesta nimee (.) se vähän kertoo aha toi on ulkomaalainen että (.) kröhm(.) voisiks sitä luottaa vai ei.*

(Aineisto s. 1)

Haastattelija pyytää tutkittavaa kertomaan, miten asiat on tutkittavan kulttuurissa, kun tutkittava on juuri sanonut, että hänen kulttuurissaan on erilaista kuin Suomessa. Tutkittava rykii kurkkuaan, nauraa ja sanoo, että ”meillä vaan on helpompi tieksää tutustua ihmiseen”. Tällä tutkittava viittaa suomalaisten taipumukseen ujostella. Tutkittava antaa esimerkin nimen kysymisestä toiselta ihmiseltä. Esimerkistä selviää, että tutkittava tarkoittaa ujostelulla ennemminkin suomalaisten epäluuloista suhtautumista ulkomaalaisiin. Tutkittavan mukaan hänen omassa kulttuurissaan nimen kysyminen on helppoa, koska siellä häneen luotetaan. Näin sanoessaan hän samalla vertaa sitä, miten sama tilanne menisi Suomessa. Tutkittavan mukaan suomalaiset eivät luota häneen, minkä vuoksi nimen kysyminen suomalaiselta on vaikea tilanne. Sitten tutkittava antaa lisäselityksen sanoen, että ”mää oon ulkomaalainen täällä”.

Luottamuspula johtuu tutkittavan mukaan siitä, että hän ei ole suomalainen vaan ulkomaalainen. Tutkittava jatkaa sanomalla, että ”jos mää kysyn suomalaiselta nimee, se vähän kertoo aha toi on ulkomaalainen, voisiko sitä luottaa vai ei”. Tutkittava tarkoittaa, että jos hän kysyy suomalaiselta nimeä, suomalainen suhtautuu epäluuloisesti häneen ja arvioi, että voisiko häneen luottaa vai ei, kun hän on ulkomaalainen eikä suomalainen. Tutkittava kategorisoi itsensä eri ryhmään suomalaisten kanssa käyttämällä itsestään ja omasta kulttuuriryhmästään kategorioita *meillä* ja *ulkomaalainen*. Tutkittava rakentaa puheessaan identiteettiä, jonka mukaan hän on ulkopuolinen ulkomaalainen Suomessa, minkä vuoksi suomalaiset suhtautuvat häneen

epäluuloisesti. Kohdatessaan ulkomaalaisia suomalaiset tekevät suhtautumistavallaan selväksi tutkittavalle, että hän ei kuulu valtakulttuurin sisäpuolelle vaan hän on ulkopuolinen ulkomaalainen.

Seuraavassa aineistolainauksessa tutkittava rakentaa muukalaisen identiteettiä:

- H: Joo. (1) Nii (.) sää (.) sanoit että siä on kaikki. (.) Sää varmaan sitten kaipaat asioita paljon sieltä?
- P3: Joo. (.) Kyllä mulla kaikki serkut ne on siellä tieksää että.(.) Mää oon (.)Kröhmä kasvanut siellä tieksää.
- H: [Mmm.
- P3: Ja se on (.) mulle lähempi tieksää (.) se kulttuuri ja kaikki tieksää (.) se (.)että mä oon täällä ulkomaalainen tieksää (.) muukalainen.
- H: Mmm.
- P3: (.) Mun passikin on (.) muukalainen passi tieksää ((nauraa))
- H: Nii (.) sitä sanotaan ihan muukalaispassiks.
- P3: Nii (.) ni se sanoo ittekin tieksää muukalainen.
- H: Mmm.

(Aineisto s. 7)

Tutkittava on juuri ennen tätä aineistolainausta kuvannut omaa kotimaataan sanomalla, että ”siä on *kaikki*”. Jos kerran tutkittavan omassa kotimaassa on kaikki, niin Suomessa ei ole mitään tai ketään. Tutkittava selittää, että ”*mulla on kaikki serkut ne on siellä tieksää, että mä oon kasvanut siellä*”. Näin tutkittavan kategoria *kaikki* näyttäisi viittaavan hänen läheisverkostoonsa. Sanomalla, että *mää oon kasvanut siellä*, tutkittava edelleen rakentaa puheessaan vahvaa yhteenkuuluvuutta omaan kotimaahansa ja kulttuuriinsa. Suomi näyttäytyy oman kotimaan vastakohtana. Tutkittava puhuu omasta kotimaastaan ja sen kulttuurista läheisempänä. Sanamuoto läheisempi on vertailumuoto. Tutkittava vertaa omaa kotimaataan Suomeen. Oma kotimaa on siis tutkittavalle läheisempi kuin Suomi.

Tutkittava kuvaa asemaansa Suomessa sanomalla, että ”*mä olen täällä ulkomaalainen, tieksää muukalainen*”. Kategoriat *ulkomaalainen* ja *muukalainen* kuvaavat vahvaa toiseuden kokemusta Suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkittava kertoo hänen passinsakin olevan nimeltään muukalaispassi, minkä hän näkee olevan osoitus siitä, että hän on muukalaisen asemassa tässä yhteiskunnassa. Muukalaisen identiteetti annetaan

hänelle ulkoapäin passin muodossa. Puheessaan tutkittava ei lähde kyseenalaistamaan hänelle ulkoapäin annettua muukalaisen identiteettiä. Päinvastoin tutkittava rakentaa puheessaan voimakasta toiseuden kokemusta ilmentävää ulkomaalaisen muukalaisen identiteettiä. Aineisto kuvastaa voimakasta toiseuden kokemusta suomalaisessa yhteiskunnassa. Identiteetit erilainen, ulkomaalainen ja muukalainen kuvastavat tätä toiseuden kokemusta hyvin suorasukaisesti.

6.6 Sukupuolinen toiseus

Sukupuolinen toiseus tuli esiin vain tyttöjen haastatteluissa:

- H: Näkyykö se jotenkin sun arjessa, että että sää et oo syntyperältä suomalaisen?
T1: *Siis mitä?*
H: Että et ole syntynyt Suomessa.
T1: *Joo.*
H: Näkyykö se jotenkin sun arjessa, kun sää elät Suomessa?
T1: *[Mikä on arji?*
H: Arki on se (.) normaali elämä. (.) Se mitä tapahtuu joka päivä.
T1: *[Aha (.) joo, totta kai.*
Meillä on paljon eroja (.) siis suomalaisista kun (.) he ovat syntyneet (.) siis eli he ovat kasvaneet erilaisia kuin me.
H: Joo. (.) Niin. (.) Kerrotko lisää miten se näkyy ja mitä ne erot on, kun sää sanoit, että on eroja.
T1: *Eroja (1) Heillä on siis (.) aina meille on opetettu että (.) tää on kielletty, tää on kielletty! Aina meille on kaikki kielletty (.) ja huono ja se kun jotakin haluaa tehdä (.) se on huono (.) kun sää oot tyttö (.) tai (.) siis pojalla on paljon enemmän vapauksia kun tytöillä on.*
H: Mmm.
T1: *Jaa sitten Suomessa tytöt (.) tai siis naiset ja miehet on ihan tasa-arvoisia. (.) Se on se iso ero.*

(Aineisto s. 9)

Ymmärrettyään haastattelijan kysymyksen tutkittava alkaa kertoa eroista, joita on suomalaisten ja tutkittavan oman kulttuuriryhmän välillä. Erot johtuvat tutkittavan

mukaan siitä, että suomalaiset ovat kasvaneet erilaisiksi kuin hän ja hänen kulttuuriryhmäänsä kuuluvat ihmiset. Toisin sanoen tutkittavan mukaan kasvaminen eri kulttuurissa ja ympäristössä on syynä hänen kulttuuriryhmänsä ihmisten ja suomalaisten väliselle erilaisuudelle. Tutkittava käyttää omasta ryhmästään sanaa *me* ja suomalaisista sanaa *he*, millä hän edelleen osoittaa näiden ryhmien välistä erilaisuutta.

Haastattelijan kysyessä mitä ovat nämä erot, joista hän puhuu, tutkittava nostaa esille naisten ja tyttöjen huonomman aseman omassa kulttuurissaan. Tutkittava kertoo, että ”aina *meille* on kaikki kielletty”. Tässä yhteydessä hän viittaa sanalla *me* vain oman ryhmänsä naispuolisiin jäseniin. Työille opetetaan kasvatuksen kautta, että tietyt asiat ovat heille kiellettyjä. Tämä tuntuu tutkittavasta kurjalta, koska kiellot rajoittavat hänen elämäänsä, kun hän haluaisi tehdä jotakin. Tutkittavan mukaan ”pojilla on paljon enemmän vapauksia kuin tytöillä on”. Hän vertaa vielä lopuksi oman kulttuurinsa käytäntöjä suomen käytäntöihin ja sanoo, että ”Suomessa tytöt tai siis naiset ja miehet ovat ihan tasa-arvoisia”. Juuri tasa-arvo on tutkittavan mukaan se iso ero suomalaisen kulttuurin ja hänen oman kulttuurinsa välillä. Puheessaan tutkittava rakentaa sukupuolista identiteettiä, jonka mukaan hän naissukupuolen edustajana on huonommassa asemassa kuin vastakkaisen sukupuolen edustaja. Identiteettiä, jota tutkittava rakentaa voisi kutsua alistetun naisen identiteetiksi. Alistettu nainen on aina toinen suhteessa mieheen, joka määrää ja hallitsee naista. Näin tutkittavan identiteettiä määrittää sukupuolinen toiseus.

Ennen seuraavaa aineistolainausta tutkittava oli kertonut, että sukupuolella ei ole väliä, jos olet poika. Pojat voivat tehdä mitä tahansa, mutta jos olet tyttö, on sukupuolella väliä.

T1: *No (.) esimerkiksi kun mä katson tässä kaikki on tasa-arvoisia (.) sitten kun olemme kotona voi isä sanoa, että (.) sinun pitäisi tehdä kotityötä, kun sää oot tyttö. (.) Siis sää oot tyttö (.) sun pitäisi tehdä niitä.*

H: [Mmm. (2) Mmm.

T1: *Mutta hän sanoo, että no sääkin asut täällä (.) sääkin voit tehdä niitä. (.) Siis (.) kun meidän kotimaassa (.) naiset tekevät kaikki työt kotona (.) ja miehet siis ulkona.*

H: Mmm.

- T1: *Ja se on se (.) huonoin. (.) Kun aina meillä sanotaan, että sää oot tyttö (.) sää sun pitäis laittaa ruoka .*
- H: Joo. (.) Onko jotain muita tämmösiä (.)mitä sun vanhemmat sitten odottaa sun tekevän kun tää ruoka?
- T1: *Em mää usko. (.) Kun, siis (.) Kaikki ajattelevat, että jos sanomme tämmösen tieksää että (.) siis onko sulla siis pakko, että sun pitäis mennä naimisiin?(.) tämmösiä (.) ei meillä ole siis (.) em mää usko, että iranilaisilla on tämmösiä.*
- H: Joo.
- T1: *Ei meillä ole tämmösiä.*

(Aineisto s. 12.)

Tutkittava alkaa kertoa esimerkkiä epätasa-arvoisesta kohtelusta kotioloissa. Hän kertoo, että ”tässä *kaikki* ovat tasa-arvoisia”. Toisin sanoen suomalaisten keskuudessa hän on naissukupuolen edustajana tasa-arvoinen. Kuitenkin tutkittavan ollessa kotona perheensä parissa, voi isä sanoa hänelle, että ”sinun pitäisi tehdä kotitöitä, koska sää olet *tyttö*”. Tällöin tutkittava katsoo, että häntä kohdellaan epätasa-arvoisesti. Hän kertoo, että ”meidän kotimaassa *naiset* tekevät kaikki työt kotona ja *miehet* siis ulkona”. Näin siis sukupuolensa vuoksi myös tutkittavan odotetaan tekevän töitä kotona.

Kun haastattelija kysyy mitä muuta hänen odotetaan tekevän kuin ruoka, tutkittava muuttaa puhetapaansa. Ennen kyseistä kysymystä tutkittava oli rakentanut puheessaan alistetun naisen identiteettiä. Kysymyksen jälkeen tutkittava alkaa kuitenkin tuottaa vastapuhetta alistetun naisen identiteettiä vastaan aivan kuin kokisi haastattelijan asettavan hänet kyseiseen identiteettikategoriaan olettamalla tutkittavalla olevan useampia asioita, joita hänen täytyy tehdä kotona. Toisin sanoen tutkittava alkaa rakentaa puheessa itsenäisen ja tasa-arvoisen naisen identiteettiä vakuuttelemalla haastattelijalle, että iranilaisten naisten ei tarvitse mennä naimisiin pakosta, ja että heillä ei ylipäättänsä ole tämmöisiä pakkoja. Näin siis sama tutkittava rakentaa puheessaan kahta keskenään ristiriitaista identiteettiä, alistetun naisen identiteettiä ja itsenäisen, tasa-arvoisessa asemassa suhteessa miehiin olevan naisen identiteettiä.

Tutkittaville ei ole sama, onko tyttö vai poika. Sukupuolella on väliä, ja se on keskeinen tekijä, jonka varassa he rakentavat identiteettejään. Alistetussa asemassa oleminen koettiin kuitenkin ilmeisesti sen verran leimaavana, että tutkittava ikään kuin käänsi takkinsa haastattelupuheessa ja alkoi äkkiä tuottaa puheessaan alistetun naisen identiteetin vastakohtaa aivan kuin hänen olisi täytynyt torjua alistetun aseman

olemassaolo mielestään. Tämä kuvastaa sitä, että tutkittava on omaksunut suomalaisen yhteiskunnan arvoja ja tämän vuoksi näkee naisen aseman ikään kuin länsimaisten silmälasien takaa rajoittuneena. Hän ei kuitenkaan halua lokeroitua rajoittuneeksi vaan alkaa puolustamaan iranilaisen naisen asemaa naisina, joiden ei tarvitse tehdä asioita pakosta. Aineistolainauksessa naisen alistettu asema tarkoittaa myös sitä, että nainen on toinen suhteessa mieheen. Tutkittavan kulttuurissa se korostuu erityisesti. Mies on vapaa ja edustaa vallitsevaa kategoriaa ja normia, johon nainen peilautuu alistettuna ja rajoittuneena. Näin tutkittava rakentaa puheessaan sukupuolisen toiseuden määrittämää identiteettiä.

6.7 Toiseus toisia ulkomaalaisia kohtaan

Ennen seuraavaa aineistolainausta tutkittava oli kertonut rasismien kokemuksistaan. Hän kertoi muun muassa, että heillä oli ollut suomalaiset – ulkomaalaiset -tappelu, jonka suomalaiset olivat aloittaneet nimittelemällä tutkittavaa ja muita ulkomaalaisia pelleiksi, apinoiksi ja neekereiksi.

- H: [Mmm. (.) No mitä sää ajattelet niinku (.) mistä se johtuu että, että on näitä suomalaisia, jotka sitten käyttäytyy tällä tavalla ?
- P3: *Se on pakolaisten syy, ulkomaalaisten. (.) Koska (.) tieksää siellä kotimaassa (.) monet tieksää ne ei voi, siellä ei oo nii vapaana tieksää kun täällä. (.) Se vaan (.) tiukkaa (.) tieksää tilanteen. (.) Ja sitten kun ne tulee Suomeen tieksää ahaa (.) täällä on (.) saa juoda ja täällä saa kaikki tieksää että (.) on tyttöjä kaikki tieksää (.) ku sää oot nuori tieksää tässä on vaan hauskaa. (.) Suomessa. (.) Ja sitten (.) sitten tieksää auttaks se et ne saa vapautta tieksää. (.) ulkomaalaiset täällä. (.) Ne luulee että ahaa nyt me voidaan tehdä mitä vaan tieksää täällä. (.) Ne unohtaa rajat tieksää että (.) Ne ei tiä missä se raja missä pitäis pysähtyä. (.) Ja sitten se on (.)*
- H: No (.) miten se sitten niinkun (.) mitä ne sitten tekee kun (.) ne ei muista niitä rajoja?
- P3: *Ne (.) en tiä että on (.) jotkut on niin typeriä tieksää että niin tyhmiä (.) että (.) jos esimerkiksi joku suomalainen tieksää (.) jos (.) ne (.) haastaa riitaa tiäksää että (.) vaikka se haluaa tapella se suomalainen tiäksää (.) ne lyö sitä tieksää. (.) Mä en oo semmonen (.) mutta jotkut on täällä Suomessa mä oon nähnyt. (.) Koska ne ajattelee ne on*

tieksää vähän kovempia (.) jätkiä. (.) Nii että sitten mää ymmärrän suomalaisia että ne ei halua tieksää että joku (.) ulkomaalainen tulis Suomeen tieksää (.) että se on parempi tieksää että (.) tekee semmosia juttuja tieksää että. (1) Sitten sitten loppu (.) Menee skinhediin (.) liittyyn tieksää. (.) Tieksää skinhedit?(1) Nii (.) Ne (.) Ja sitte se menee näin.

H: [Joo.

P3: *Nii mut (.) yleensä tieksää (.) ulkomaalaiset on hiljempia tieksää. Ne ei haasta riitaa ensiksi. Ne suomalaiset kun ne on kännissä (.) silloin se alkaa tieksää (.) Ne puhuu paskaa. (.) Ooo apinat neekerit tieksää et emmä haluis ollu joku semmonen neekeri tieksää täällä.*

Haastatteliija johdattelee tutkittavan pohtimaan, mistä suomalaisten rasistinen käyttäytyminen johtuu. Tutkittava vastaa syyn olevan pakolaisissa ja ulkomaalaisissa itsessään. Tutkittava käyttää muista pakolaisista ja ulkomaalaisista kategoriaa *ne*. Näin hän tekee eron itsensä ja muiden ulkomaalaisten ja pakolaisten välille, ja kategorisoi itsensä tämän ryhmän ulkopuolelle. Tutkittava jatkaa selontekoaan kertomalla, että kun nämä nuoret ulkomaalaiset tulevat Suomeen, he huomaavat, että täällä on vapautta ja saa juoda alkoholia. Tutkittavan mukaan se johtaa siihen, että nämä nuoret ulkomaalaiset luulevat, että nyt he voivat tehdä mitä vaan ja he unohtavat rajat.

Haastatteliija kysyy, mitä ne sitten tekevät, kun ne ei muista niitä rajoja. Tutkittava aloittaa vastauksensa kategorisoimalla muut ulkomaalaiset tyhmiksi. Hän jatkaa selittämällä, että nämä muut ulkomaalaiset ovat typeriä, koska *ne* lyövät *suomalaista*, jos suomalainen tulee haastamaan riitaa. Tutkittava sanoo, että ”*mä* en oo semmonen” tehden jälleen eron itsensä ja muiden ulkomaalaisten välille. Hän kertoo kuitenkin itse nähneensä, että jotkut ulkomaalaiset käyttäytyvät näin, koska *ne* ajattelee, että *ne* on vähän kovempia *jätkiä*. Sen jälkeen tutkittava asettaa itsensä suomalaisten ymmärtäjän asemaan sanomalla, että ”*mää* ymmärrän *suomalaisia*, että *ne* ei halua, että joku ulkomaalainen tulis Suomeen”. Tutkittava käyttää suomalaisista kategoriaa *ne*, millä hän osoittaa, ettei hän kuulu myöskään suomalaisten ryhmään. Tutkittava jatkaa selontekoaan osoittamalla ymmärrystä, minkä vuoksi jotkut suomalaiset ryhtyvät skinhedeiksi. Tutkittavan mukaan se on ymmärrettävää, koska jotkut ulkomaalaiset käyttäytyvät huonosti.

Rasismien syyn vierittäminen ulkomaalaisten niskoille voidaan nähdä olevan yritys antaa sosiaalisesti toivottava vastaus haastattelutilanteessa. Haastattelija on suomalainen, minkä vuoksi tutkittava ei halua lähteä syyttämään suoraan suomalaisia. Lopulta tutkittava alkaa kuitenkin puolustaa ulkomaalaisia sanomalla, että ”ulkomaalaiset on hiljempia” eivätkä *ne* sen vuoksi haasta riitaa ensiksi. Näin hän yllättäen kääntääkin syyn suomalaisten niskoille. Tutkittavan mukaan riitatilanteet syntyvät siitä, kun suomalaiset ovat kännissä, jolloin he puhuvat paskaa. Paskan puhumisella tutkittava tarkoittaa sitä, että suomalaiset alkavat haukkua ulkomaalaisia apinoiksi ja neekereiksi. Tämä on tutkittavan omaa kokemusta. Lopulta tutkittava toteaa, että ”en määhaluais olla joku semmonen neekeri tieksää täällä”. Näin tutkittava vastustaa suomalaisten ulkoapäin antamaa neekerin identiteettiä tuottamalla vastapuhetta neekerin identiteettiä kohtaan. Kuitenkin tutkittava käyttää konditionaalimuotoa ”haluaisi”, mikä viittaa siihen, että käytännössä hän kuitenkin joutuu olemaan neekeri, koska suomalaiset sen identiteetin hänelle antavat. Sanoista kuvastuu voimakas toiseuden kokemus suomalaisessa yhteiskunnassa. Täällä eli Suomessa tutkittava joutuu olemaan neekeri suomalaisten antaman leimatun identiteetin vuoksi. Se tuntuu tutkittavasta pahalta, ja sitä hän ei haluaisi olla.

Tutkittava kuvasi puheessaan ulkomaalaisten arkipäivää hyvin rasismien täyteisenä. Rasismi on tutkittavalle arkipäivää, mutta puheessaan hän asetti itsensä kuitenkin suomalaisten ymmärtäjän asemaan ja teki vastakkainasettelun itsensä ja muiden ulkomaalaisten välille osoittaen, että hän on erilainen kuin sellaiset ulkomaalaiset, jotka käyttäytyvät huonosti. Puheessaan hän rakensi identiteettiä, josta kuvastui toiseuden kokemus sekä suomalaisia että muita ulkomaalaisia kohtaan.

Seuraavassa aineistolainauksessa tutkittava kokee toiseutta määrättyä kansallisuutta kohtaan:

T1: *Sen voin vielä sanoa, että (.) me olemme iranilaisia, eikä irakilaisia.*

H: Joo.

T1: *Kun aina, meitä sanotaan, että irakilaisia, ja iranilaiset on samat. Emme ole samoja!*

H: Niin. Onko, luuleeko suomalaiset niin?

T1: *Joo, joo, koulussa ja kaikki opettajat. Mää muistan kun poika oli samassa luokkaa. Hän oli irakilainen (.) ja sitten siellä me puhuttiin ja sitten se nainen sano että te asutte samassa maassa,(.) öö te voitte sanoa samoja asioita. Sitten mää sanoin emmää oo irakilainen.*

Tutkittava tuo oma-alotteisesti esille sen, miten ihmiset usein sekoittavat iranilaiset ja irakilaiset keskenään. Tutkittava on itse iranilainen, eikä hän pidä siitä, että hänet sekoitetaan irakilaisiin. Tutkittava alkaakin kiihkeästi puolustaa omaa kansallista identiteettiään. Hän tekee eron iranilaisten ja irakilaisten välille ja sanoo, että ”emme ole samoja”. Toisin sanoen, olemme erilaisia. Tutkittava kokee toiseutta suhteessa irakilaisiin. Hän suhtautuu irakilaisuuteen kuin se olisi leimattu identiteetti, joka hänelle annetaan ulkopuolelta. Koska hän kokee irakilaisuuden ei-toivottavana ominaisuutena, hän alkaa korostaa omaa kansallista identiteettiä iranilaisena tuottaen vastapuhetta irakilaisen identiteettiä kohtaan. Tutkittava kertoo esimerkin siitä, miten koulussa opettaja oli luullut hänen asuneen samassa maassa irakilaisen pojan kanssa. Koska opettaja oletti heidän olevan kotoisin samasta maasta, tutkittavan mukaan hän myös oletti heidän sen vuoksi olevan siten samankaltaisia, että he voivat sanoa samoja asioita. Tutkittava kertoo, että teki kuitenkin opettajalle selväksi, että hän ei ole irakilainen. Tutkittava rakentaa puheessaan kansallista identiteettiään suhteessa toiseen kansallisuuteen, jota kohtaan hän kokee toiseutta.

6.8 Analyysin yhteenvetoa

Analyysi osoittaa selvästi, että maahanmuuttajanuoret tuottivat paljon toiseuspuhetta. Suurin osa haastattelupuheesta oli toiseuspuhetta. Maahanmuuttajanuoret rakensivat identiteettiään haastattelupuheessa erontekojen kautta. Jokainen tutkittava rakensi itselleen useita toiseuden määrittämiä identiteettejä, mutta myös toisenlaisia identiteettejä, jotka eivät olleet samassa määrin toiseuden määrittämiä. Joskus tutkittavat rakensivat myös keskenään ristiriitaisia identiteettejä.

Olen seuraavaan taulukkoon (taulukko1) analyysin yhteenvedona koonnut maahanmuuttajanuorten rakentamia identiteettejä ja kutakin identiteettiä mahdollistamaa toiseuspuhetta. Osa identiteeteistä ja toiseuspuheesta on otettu suorina lainauksina tutkittavien puheesta. Osa ilmauksista olen itse hieman muokannut kuitenkin niin, että ne säilyvät mahdollisimman totuudenmukaisina.

Taulukko 1. Identiteettien rakentaminen toiseuspuheessa.

MITÄ?	MITEN?
IDENTITEETTI	TOISEUSPUHE
Kulttuuritaustansa vuoksi toinen	Olen täällä kulttuurini vuoksi toinen.
Kulttuuritaustansa vuoksi ulkopuolinen	Olen täällä muiden kulttuurissa elänyt ja kasvanut.
Kulttuuritaustansa vuoksi erilainen	Olen täällä kulttuurini vuoksi erilainen.
Ulkonaöltä erilainen ulkomaalainen	Kaikki huomaavat, että olen ulkomaalainen, koska minulla on huivi.
Uhkaava muslimi-terroristi	Kaikki ajattelevat, että olen terroristi, koska olen muslimi.
Erilainen suhteessa suomalaisiin	En ole sama kun jotkut suomalaiset.
Erilainen suhteessa oman kulttuuriryhmän jäseniin	Olen erilainen kuin muut irakilaiset.
Erilainen suhteessa vanhempiin	En halua elää kuten vanhempani.
Ulkomaalainen	Olen täällä ulkomaalainen.
Muukalainen	Olen täällä muukalainen.
Alistettu nainen	Aina meille tytöille on kaikki kielletty.
Itsenäinen nainen	Ei meidän tyttöjen tarvi mennä naimisiin pakosta.
Erilainen suhteessa toisiin ulkomaalaisiin	Mä en ole semmonen kuin muut ulkomaalaiset.
Neekeri	En mä haluais olla semmonen neekeri täällä.
Erilainen suhteessa toiseen kansallisuuteen	En ole samanlainen kuin irakilaiset.

Erittäin leimattuja toiseuden värittämiä identiteettejä ovat muukalainen, neekeri, uhkaava muslimi-terroristi ja alistettu nainen. Näihin identiteetteihin liittyy voimakas leima sekä joihinkin myös häpeän tunteet, joita maahanmuuttajanuoret kantavat sisällään. Osaa ulkoapäin annetuista leimatuista identiteeteistä maahanmuuttajanuoret vastustivat tuottamalla vastapuhetta.

Oman ryhmänsä muodostivat erilaisuutta korostavat identiteetit, jotka myös heijastelevat eriasteisesti maahanmuuttajanuorten toiseuden kokemuksia. Näitä identiteettejä olivat kulttuuritaustansa vuoksi erilainen, ulkonäöltään erilainen, erilainen suhteessa suomalaisiin, erilainen suhteessa oman kulttuuriryhmän jäseniin, erilainen suhteessa vanhempiin, erilainen suhteessa toisiin ulkomaalaisiin sekä erilainen suhteessa toiseen kansallisuuteen. Tässä ryhmässä maahanmuuttajanuoren toiseuden kokemusta ei kuitenkaan aina luonnehtinut negatiivinen toiseus vaan joskus myös positiivinen toiseus.

Muita identiteettejä olivat kulttuuritaustansa vuoksi ulkopuolinen, kulttuuritaustansa vuoksi toinen, ulkomaalainen sekä itsenäinen nainen. Näistä kolme ensimmäistä ovat eriasteisesti toiseuden määrittämiä identiteettejä toisin kuin itsenäisen naisen identiteetti, jonka otin taulukkoon osoittamaan, kuinka maahanmuuttajanuoret rakensivat keskenään ristiriitaisia identiteettejä. Ennen itsenäisen naisen identiteetin tuottamista, maahanmuuttajanuori oli juuri rakentanut alistetun naisen identiteettiä, joka on hyvin ristiriitainen suhteessa itsenäisen naisen identiteettiin.

7 POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

7.1 Johtopäätökset

Pro gradu -tutkielmani tärkein tulos on se, että kotoutumisprosessissa olevat maahanmuuttajanuoret eivät koe toiseutta pelkästään valtakulttuuria ja sen edustajia kohtaan. He kokevat toiseutta myös omaa kulttuuriaan ja sen jäseniä kohtaan sekä toisia ulkomaalaisia kohtaan. Johtopäätöksenä voin siis todeta, että maahanmuuttajanuoret ovat toisia monessa mielessä. He ovat toisia suomalaisten keskuudessa, mutta he eivät tunne kuuluvansa myöskään omaan kulttuuriinsa. Monesti toiseus leimaa heidän jokapäiväistä elämäänsä. Sen kanssa heidän on pärjättävä ja siihen sopeuduttava.

Tämän tilanteen, jossa maahanmuuttajanuori on toinen sekä suomalaisten että 'omiensa' parissa, aiheuttaa kulttuurien väliset erot sekä kotoutumisprosessin eteneminen. Maahanmuuttajanuoret kokevat toiseutta suomalaista kulttuuria kohtaan, koska se on niin erilainen kuin heidän oma kulttuurinsa. Oltuaan kuitenkin muutaman vuoden Suomessa, he ovat kotoutumisprosessin etenemisen myötä omaksuneet runsaasti suomalaisen kulttuurin arvoja, ajattelutapoja, käytäntöjä ja normeja. Nuoret ovat sellaisessa elämänvaiheessa, että he omaksuvat hyvin herkästi uusia ajattelutapoja etsiessään itseään kahden kulttuurin 'välitilassa'. Etenkin silloin, kun ystäväpiirissä on suomalaisia kavereita, suomalaisten arvojen omaksuminen tapahtuu nopeasti. Nuorten vanhemmat puolestaan eivät yleensä pidä lastensa suomalaistumisesta vaan vaativat lapsiltansa oman kulttuurin perinteisten arvojen noudattamista. Tämä aiheuttaa konflikteja perheessä ja saa nuoret usein kokemaan entistäkin enemmän toiseutta omia vanhempiaan kohtaan.

Kuitenkin tutkimuksen analyysiä tehdessäni jouduin miettimään kysymystä, mikä oikein on toiseutta ja mikä jotain muuta. Maahanmuuttajanuoret tekivät erontekoja toiseuspuheessa monien asioiden välille, mutta ovatko kaikki eronteot osoitus siitä, että

tutkittava kokee toiseutta kyseistä asiaa kohtaan? Kuten teoriaosuudessani totesin, eronteko, toiseus ja erilaisuus voivat olla joko myönteistä tai kielteistä ja ne ovat välttämättömiä kulttuurin merkitysten tuotannolle (Hall 1999, 152–160). Toiseus on siis tärkeä osa merkitysten ja identiteettien rakennusprosessia (Löytty 2005, 166). Toiseus nousee ongelmaksi kuitenkin vasta, kun se johtaa esimerkiksi eriarvoisuuteen, syrjintään tai väkivaltaan (Hall 1999, 152–160). Näin katsonkin, että osa tutkittavien kokemasta toiseudesta oli positiivista toiseutta, jota tutkittavat eivät itsekään kokeneet ongelmalliseksi.

Teoriaosuudessa kuvasin, kuinka kulttuureiden välille voidaan tehdä karkea jako sen mukaan, korostetaanko niissä yhteisöllisiä vai individuaalisia eli yksilökeskeisiä arvoja (Räty 2002, 57). Tämä tuli esiin selvästi myös aineistosta. Eräs tutkittava antaa esimerkin siitä, miksi suomalaiset ovat erilaisia kuin hänen oman kulttuuriryhmänsä edustajat. Hän kertoo, että kun hän bussissa yrittää jutella suomalaisten kanssa nämä aina vain ujostelevat. Kyse ei kuitenkaan ole vain ujostelusta vaan yhteisöllisen ja individuaalisen kulttuurin eroista. Yhteisöllisessä kulttuurissa on luonnollista ja kohteliasta jutella bussissa vieruskaverin kanssa, vaikka tämä olisi täysin vieras ihminen. Individuaalisessa kulttuurissa puolestaan tämä koetaan ennemmin sopimattomana ja tunkeilevana, ja ulkomaalaiseen, joka alkaa jutella bussissa, suhtaudutaan epäluuloisesti. Näin tutkittava nosti individuaalisen ja yhteisöllisen kulttuurin välisen eron keskeiseksi eroiksi selittäessään, miksi suomalaiset ja hänen oman kulttuuriryhmänsä edustajat ovat erilaisia.

Mielenkiintoista maahanmuuttajanuorten haastatteluissa oli se tapa, jolla nuoret pyrkivät ymmärtämään meitä suomalaisia. Maahanmuuttajanuoret olivat hyvin kohteliaita ja he välttelivät sellaisten selontekojen antamista, jotka saattaisivat loukata minua valtakulttuurin edustajana. Ehkä juuri tämän vuoksi maahanmuuttajanuoret tuottivat paljon myös sosiaalisesti toivottavana pidettäviä selontekoja. Kuitenkin minulle jäi sellainen olo, että nuoret pyrkivät myös aidosti ymmärtämään meitä suomalaisia ja he usein asettivat puheessaan itsensä suomalaisen asemaan ja pohtivat, miten he siinä asemassa suhtautuisivat maahanmuuttajiin. Tutkittavien toiseuspuhe oli hyvin suomalaisille ymmärrystä osoittavaa ja hienovaraista. Tutkimukseen osallistuneiden maahanmuuttajanuorten toiseuden tuottamisesta voisikin puhua hienovaraisesti tuotettuna toiseutena.

7.2 Toiseuden moninaisuus

Kysymykseen, miten kotoutumisprosessissa olevat maahanmuuttajanuoret rakentavat identiteettejään toiseuspuheessa, vastaus myötäilee teoriaosiossa kuvaamaani postmodernin identiteetin teoriaa. Antaki & Widdicombe (1998, 3) kirjoittavat, että identiteetissä on kysymys ihmisen asettamisesta erilaisiin kategorioihin, joihin liitetään tietynlaisia ominaisuuksia. Ihmiset muodostavat puhuessaan kielen avulla kategorioita, joihin he sijoittavat itsensä ja muut ihmiset. Tällöin se, että ihminen omaa jonkin identiteetin tarkoittaa ihmisen kuulumista johonkin kategoriaan. (Antaki & Widdicombe 1998, 3.) Kategoriat puolestaan muodostetaan eronteon kautta (Hall 1999, 139–222). Myös tässä tutkimuksessa tutkittavat rakensivat identiteettejään eronteon kautta. He muodostivat puheessaan erilaisia kategorioita ja sijoittivat itsensä toisiin niistä.

Stuart Hallin (1999, 23) mukaan ihmisillä on aina myös keskenään ristiriitaisia identiteettejä. Tämä tuli esille myös tämän tutkimuksen aineistossa. Esimerkiksi eräs tutkittavista rakensi samassa aineistolainauksessa kahta keskenään ristiriitaista identiteettiä, alistetun naisen identiteettiä ja itsenäisen naisen identiteettiä. Woodward (2004) puhuu siitä, miten ihmisen identiteetti on tuotettu hänen itse itselleen omaksumien identiteettien ja toisten ulkoapäin tarjoamien identiteettien välisessä neuvottelussa. Myös tässä tutkimuksessa tutkittavat joutuivat käymään kyseisen kaltaisia neuvotteluita. Tästä esimerkkinä aineistolainaus, jossa tutkittava käy neuvottelua siitä, onko hän oikeutettu asumaan Suomessa vai ei.

Juhila (2004, 24) nimittää ulkoapäin tarjottuja identiteettejä, joihin liitetään negatiivisia ominaisuuksia, leimatuiksi identiteeteiksi. Monet ulkoapäin tutkittaville tarjotut identiteetit tässä tutkimuksessa olivat leimattuja identiteettejä. Niistä esimerkkeinä mainittakoon muukalaisen ja neekerin leimatut identiteetit. Nämä molemmat ovat identiteettejä, joihin liitetään negatiivisia, sosiaalsiin ongelmiin liittyviä ominaisuuksia. Juhila (2004, 29) puhuu myös identiteettien neuvoteltavuudesta. Koska identiteetit eivät ole pysyviä, vaan alati muuttuvia merkityssisältöjensä suhteen, on ihmisten mahdollista kyseenalaistaa vakiintuneita identiteettejä. Leimattujen identiteettien ja vallitsevien kategorioiden kyseenalaistamista kutsutaan vastapuheeksi. (Juhila 2004, 29.) Myös

tässä tutkimuksessa tutkittavat eivät ottaneet vastaan kaikkia identiteettejä, joita heille ulkoapäin tarjottiin, vaan he lähtivät usein kyseenalaistamaan niitä tuottaen vastapuhetta.

Edellä mainitut yhtymäkohdat löytyvät postmodernin identiteettiteorian mukaan kaikkien ihmisten identiteettienrakentamisprosesseista. Mitä erityistä on kotoutumisprosessissa olevien maahanmuuttajanuorten identiteettien rakentamisessa? Vastauksena tähän kysymykseen voin todeta, että erityistä maahanmuuttajanuorten identiteettien rakentamisessa on näiden rakennettujen identiteettien sisällöt ja merkitykset. Tavat, joilla maahanmuuttajanuoret kuvaavat identiteettejään ovat erityislaatuisia heidän erityislaatuisen elämäntilanteensa vuoksi. Heidän elämäntilanteensa ja elämänsähistoriansa kaikkine kokemuksineen vaikuttaa siihen, minkälaisiin identiteetteihin he itsensä sijoittavat, ja mitä ovat näiden identiteettien kuvaustavat ja merkityssisällöt. Tämä tutkimus osoittaa, kuinka merkittävässä määrin maahanmuuttajanuorten identiteetit perustuvat toiseuden kokemuksille.

Ulkomaalainen ja muukalainen ovat vahvaa toiseuden kokemusta kuvastavia identiteettejä. Jo sana *ulkomaalainen* osoittaa, että ihminen on sisäryhmän *ulkopuolinen* toinen suhteessa valtakulttuuriin. Samoin sana *muukalainen* osoittaa, että henkilö kuuluu joukkoon *muut* eikä meikäläisiin. Beckerin (1997, 17) mukaan poikkeaminen siitä, mitä yhteiskunnassa pidetään normaalina, aiheuttaa ihmiselle toiseuden kokemuksia. Ulkomaalainen ja muukalainen ovat tällaisia poikkeuksia, koska he ovat tulleet jostain muualta, eivätkä ole osa valtakulttuuriväestöä.

Georg Simmel kuvaa muukalaista yhteisöön saapuvana vieraana kummajaisena, joka ei odotuksista huolimatta lähde pois vaan jää samaan aikaan osaksi ryhmää ja sen ulkopuolelle (Raittila 2004, 20–21). Eräs tutkittava kuvasi puheessaan, miten hän oli elänyt ja kasvanut ulkomaalaisena *muiden kulttuurissa*. Toisin sanoen hän kuvasi itseään, kuten Simmel kuvaa muukalaista, ulkopuolisena sisäpuolella. Tutkittava elää suomalaisen kulttuurin sisäpuolella ulkomaalaisena säilyttäen koko ajan ulkopuolisuutensa suhteessa valtakulttuuriin.

Pro gradu -tutkielmani nimeksi valitsin lausahduksen, joka on myös erään tutkittavan suoraa puhetta omasta identiteetistään. Tutkielmani nimi ”Emme ole samoja” kuvaa

maahanmuuttajanuorten toiseuden kokemusten moninaisuutta. Pro gradu -tutkielmani osoittaa, miten maahanmuuttajanuoret kokevat toiseutta myös omaa kulttuuriryhmäänsä, perhettään sekä toisia ulkomaalaisia kohtaan. ”Emme ole samoja” viittaa siihen, että olemme erilaisia. Olemme erilaisia kuin suomalaiset, mutta myös erilaisia kuin muut oman kulttuuriryhmämme edustajat ja muut ulkomaalaiset. Lisäksi se kuvaa sitä, että maahanmuuttajanuoret ovat keskenään erilaisia. Vaikka maahanmuuttajanuorten toiseuden kokemuksissa on löydettävissä selviä yhtäläisyyksiä eri henkilöiden välillä, jokaisen tutkittavan toiseuden kokemukset ovat silti yksilöllisiä ja heidän toiseuden kokemuksistaan on löydettävissä loputtomasti erilaisia nyansseja. Analyysissani määrittelemilleni seitsemälle kategoriaryhmälle olisi ollut mahdollista määrittää vielä useita alakategorioita. En kuitenkaan lähtenyt sille tielle, jotta pystyisin esittämään tutkimustulokset selkeinä. Tutkimukseni aihe on kuitenkin sellainen, että sitä hieman muokkaamalla olisi mahdollista jatkaa tutkimusta vaikka väitöskirjaan saakka.

Maahanmuuttajien kotouttamistyötä tekevien on tärkeää tiedostaa toiseuden kokemukset, jotka synnyttävät esimerkiksi muukalaisen identiteettejä. Maahanmuuttajien toiseuden kokemukset on myös tärkeää ottaa huomioon esimerkiksi kotouttamistoimenpiteitä suunniteltaessa. Tutkittava, joka aineistossa tuotti puheessaan muukalaisen identiteetin, sanoi, että ”mun passikin on muukalaispassi, niin se sanoo ittekin tieksää – muukalainen”. Näin hän viittaa muukalaispassin antamiseen yhteiskunnallisena käytäntönä, joka antaa ulkoapäin maahanmuuttajalle leimatun muukalaisen identiteetin. Se kertoo muukalaispassin omistajalle, että sinä olet muukalainen tässä maassa. Saat oleskella täällä vain tilapäisesti. Nimi muukalaispassi aiheuttaa ahdistusta sen kantajassa. Tämän kaltaiset toiseuden kokemuksia tuottavat yhteiskunnalliset käytännöt olisi tärkeää tunnistaa ja muuttaa niitä monikulttuuristuvan yhteiskunnan tarpeita vastaaviksi.

7.3 Tutkimusprosessin reflektiota

Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi, jonka mukaan ihmiset rakentavat ja merkityksellistävät todellisuutta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Kielenkäyttö on toimintaa, jolla on seurauksia. (Burr 2003, 4–62; Jokinen & Suoninen 2000, 7.) Tämän vuoksi olen joutunut miettimään myös oman tutkimukseni seurauksellisuutta. Ei ole merkityksetöntä, miten käytän kieltä ja millaisia johtopäätöksiä ja tulkintoja teen. Tutkimukseni on osaltaan merkityksellistämässä ja rakentamassa sosiaalista todellisuuttamme. Näin siis tutkimalla toiseutta, minä samalla vahvistan toiseutta ja sen olemassaoloa todellisuudessamme. Kuitenkaan minun mielestäni emme voi ajatella niinkään, että kaikista ikävistä asioista olisi vaiettava, jotta ne lakkaisivat olemasta. Ne eivät lakkaa olemasta, vaikka lopettaisimme niistä puhumisen. On myös tärkeää tiedostaa maahanmuuttajanuorten toiseuden kokemukset, jotta voimme paremmin auttaa heitä kotoutumaan uuteen maahan. Ongelmaa ei voi ratkaista, jos sitä ei ole olemassa ja sitä ei tiedosteta.

Tutkiessani maahanmuuttajanuorten tapoja merkityksellistää toiseutta en kuvittele, että voisin koskaan täysin ymmärtää heidän kokemuksiaan. Minun kykyyni ymmärtää toisen kokemuksia vaikuttaa omat taustani ja lähtökohtani, jotka antavat minulle silmälasit, joiden läpi katselen maailmaa. Tutkinkin toiseuden kokemuksia lähinnä puheen tasolla. Tutkin sitä, miten maahanmuuttajanuoret rakentavat identiteettejään toiseuspuheessa. Olen kuitenkin joutunut pohtimaan tutkimusprosessini aikana tätä ymmärtämisen kysymystä. Miten voin saada mitään relevantteja ja luotettavia tutkimustuloksia, jos lähtökohtaisesti oletan, etten voi edes ymmärtää tutkittavien puhetta? Lisäksi tutkittavat olivat maahanmuuttajia, minkä vuoksi heidän kykynsä ilmaista itseään suomen kielellä oli rajallisempi kuin jos tutkittavat olisivat olleet suomalaisia. Ajattelen kuitenkin, että kyse on ymmärtämisen tasoista. Uskon voivani jollain oleellisella ja merkityksellisellä tasolla ymmärtää, mitä tutkittavat minulle sanovat. Loppujen lopuksi kuitenkin kukaan ei voi koskaan ymmärtää toista täydellisesti. Tässä mielessä väärin ymmärretyksi tuleminen on aina todennäköisempää kuin täydellisesti ymmärretyksi tuleminen. Kuitenkin haastattelutilanteissa haastattelija ja tutkittava kietoutuvat yhdessä vuorovaikutusprosessiin, jossa neuvotellaan merkityksissä. Toinen osapuoli voi aina ilmaista, miten on ymmärtänyt toisen, jolloin toinen osapuoli saa mahdollisuuden

tarkentaa, mitä tarkoitti puheellaan ja korjata toisen väärää ymmärrystä oikeammaksi. Näin merkityksistä neuvoteltaessa päästään lopulta jonkinlaiseen yhteisymmärrykseen siitä, mistä on kysymys, ja sen on riitettävä.

Halusin tutkimuksellani antaa maahanmuuttajanuorille äänen ja puheenvuoron, mutta joudun myöntämään itselleni, että analyysini ja johtopäätökseni ovat minun kautta suodatettua tulkintaa. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan mikään tulkinta ei välttämättä ole toista parempi (Burr 2003, 1–4). Tämä herättää kysymyksen, että mikä merkitys minun tulkinnallani on, jos mikä tahansa toinen tulkinta voi olla yhtä pätevä? Jo tutkittavien haastattelussa tuottama puhe on osittain myös minun tuottamaa, koska haastattelu on minun ja tutkittavan välistä vuorovaikutusta. Aineistoni on kuitenkin mielestäni hyvälaatuista siinä mielessä, että tutkittavat toivat oma-aloitteisesti monia asioita keskusteluun ilman, että olisin heitä kysymykselläni siihen johdatellut. Lisäksi uskon, että jos analyysini altistettaisiin monien muiden ihmisten arvioitavaksi, he päätyisivät suurin piirtein samoihin tulkintoihin kuin minä. Uskon siis, että siitä huolimatta, että tutkimukseni on vain minun tulkintaani, se on avannut maahanmuuttajanuorten toiseuden kokemuksia tavalla, joka voi antaa ajattelemisen aihetta niin maahanmuuttajien kanssa työskenteleville henkilöille, päättäjille kuin ihan niin sanotusti tavallisille kansalaisille.

7.4 Lopuksi

Kun maahanmuuttaja saapuu Suomeen, pyrimme kotouttamaan häntä monin erilaisin toimenpitein. Opetamme heille suomen kieltä ja suomalaista kulttuuria. Lisäksi yhteiskunnassamme pärjääminen edellyttää uusien toimintatapojen omaksumista maahanmuuttajilta, jotka ovat tulleet hyvin erilaisista olosuhteista ja yhteiskunnista. Kovasti siis opetamme kaikkea mahdollista maahanmuuttajille. Tutkimusprosessin aikana olen kuitenkin yhä enemmän kysynyt itseltäni, mitä me suomalaiset voisimme oppia maahanmuuttajilta?

Aineistoani voi lukea myös tarkastelemalla, mitä maahanmuuttajanuoret kertovat meistä suomalaisista. Se voisi olla kokonaan uusi tutkimuksen aihe, jonka voisi toteuttaa käyttämällä tätä samaa aineistoa. Maahanmuuttajanuoria ihmetytti kovasti haastatteluissa se, miten me suomalaiset kohtelemme vanhuksia ja itseämme vanhempia ihmisiä. Kun luen uutisia vanhustenhuollon ongelmista, olen sitä itsekin useasti ihmetellyt. Individualisaatio on mennyt yhteiskunnassamme hyvin pitkälle yhteisöllisyyden kustannuksella. Voisimme ottaa opiksi maahanmuuttajilta ja ottaa heidät mukaan kadotettua yhteisöllisyyttä jälleenrakentamaan. Maahanmuuttajilla on myös paljon sellaista tietoa, mikä on hyödyllistä monikulttuuristuvan yhteiskuntamme tarpeisiin. Suomalainen yhteiskunta hyötyy enemmän, kun otamme maahanmuuttajat mukaan yhteiskuntamme rakentamiseen sen sijaan, että annamme heidän syrjäytyä ja heitämme hukkaan kaiken sen, mitä voisimme heiltä oppia.

Tutkimusta maahanmuuttajatyön ja toiseuden saralla on syytä jatkaa. Tarvitsemme kaiken mahdollisen avun ja tiedon, jotta maahanmuuttajien kotoutuminen saataisiin onnistumaan entistä paremmin. Etenkin nuorten maahanmuuttajien kotoutuminen ja kouluttaminen hyödyttää yhteiskuntaamme pitkäaikaisesti ja paikkaa suurten ikäluokkien eläköitymisestä syntyvää työvoimapulaa.

LÄHTEET

Ahmed, S. (2000) *Strange encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. London: Routledge, 3.

Alasuutari, P (1999) *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 34–38, 40–51, 199–120.

Antaki, C. & Widdicombe S.(toim.)(1998) *Identities in Talk*. London: SAGE Publications, 3.

Anttonen, V. & Viljanen, A. (2000) *Mary Douglas ja ajattelun yhteisöllisyys*. Teoksessa Douglas, M. (2000) *Puhtaus ja vaara. Rituaalisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino, 11.

Bauman, Z. (1997) *Sosiologinen ajattelu*. Tampere: Vastapaino, 70–75.

Becker, G. (1997) *Disrupted Lives. How People Create Meaning in a Chaotic World*. Berkeley: University of California Press, 17.

Burr, V. (2003) *Social Constructionism*. London and New York: Routledge, 1–62.

Deaux, K. (2000) *Models, Meanings and Motivations*. Teoksessa Capozza, D. & Brown, R. (toim.) (2000) *Social Identity Process*. London & Thousand Oaks & New Delhi: SAGE Publications.

Deepark, A.C. (2005) *Parenting and the Process of Migration: Possibilities within South Asian Families*. *Child Welfare* 84 (5), 585-606.

- Douglas, M.** (2000) Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Edwards, D.** (1998) The Relevant Thing about Her. Social Identity Categories in Use. Teoksessa Antaki, C & Widdicombe, S (toim.) Identities in Talk. London: SAGE Publications.
- Hacking, I.** (2009) Mitä sosiaalinen konstruktioismi on? Tampere: Vastapaino, 33 – 34.
- Hakovirta, H.** (1989) Pakolaisuus. Maailman ongelma, meidän ongelmamme. Tampere: Kustannus 54, 7 – 8.
- Hall, S.** (1999) Identiteetti. Tampere: Vastapaino, 21–24, 122-124, 152-160, 189-192, 139–222.
- Hall, S** (2003) Kulttuuri, paikka, identiteetti. Teoksessa Lehtonen, M & Löytty, O (toim.) Erilaisuus. Tampere: Vastapaino, 85–91.
- Helne, T.** (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes tutkimuksia n:o 123. Helsinki: Stakes, 117.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H.** (1995) Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H.** (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huttunen, L.** (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla; Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Helsinki: SKS, 330.
- Huttunen, L.** (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, A & Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) (2004) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tampere: Gaudeamus, 138.

Hyväri, S. (2001) Vallattomuudesta vastuuseen. – Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001. Vammala: Tietosanoma Oy, 95–100.

Janiskaja-Lahti, I. & Liebkind, K. & Vesala, T. (2002) Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki: Gaudeamus, 134–137.

Jokinen, A. & Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) (2004) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tampere: Gaudeamus.

Jokinen, A. & Huttunen, L. & Kulmala, A. (2004) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tampere: Gaudeamus Kirja, 16.

Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, A. & Suoninen, E. (2002) (toim.) Auttamistyö keskusteluina. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 7.

Jokinen, A. & Suoninen, E. & Wahlström, J. (2000) Miten tavoittaa auttamistyön ydintä? Teoksessa Jokinen, A & Suoninen, E (toim.) Auttamistyö keskusteluina. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 33.

Juhila, K. (2004b) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, A. & Huttunen, L. & Kulmala, A.(toim.) (2004) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 24, 29.

Järviluoma, H. (1997) Musiikki, identiteetti ja ruohonjuuritaso. Amatöörimuusikkoryhmän kategoriatyöskentelyn analyysi. Tampereen yliopisto: Kansanperinteen laitos. Väitöskirja, 27, 81.

- Kulmala, A.** (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press. Acta universitatis Tamperensis 1148, 6, 66, 70, 72.
- Kuusela, P.** (2001) George Herbert Mead. Pragmatismi ja sosiaalipsykologia. Teoksessa Hänninen, V. & Partanen, J. & Ylijoki O.-H. (toim.) (2001) Sosiaalipsykologian suunnan näyttäjiä. Tampere: Vastapaino, 68–76.
- Lehtonen, M. & Löytty, O.** (2007) Suomiko toista maata? Teoksessa Kuortti, Joel & Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi. Helsinki: Gaudeamus, 113.
- Lepola, O.** (2000) Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 203–210.
- Liebkind, K.** (toim.) (1994) Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 9–11.
- Löytty, O.** (2005) Toiseus. Teoksessa Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 161–183.
- Marjeta, M.** (2001) Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa. Somalialaisnaiset, perhe ja muutos. Joensuu : Joensuu University Press.
- Matsuoka, J. K.** (1990) Differential Acculturation among Vietnamese Refugees. Social Work. 35(4), 341-345.
- Mercer, K.** (1990) ‘Welcome to the jungle’. Teoksessa Woodward, K. (2004) Questioning identity: Gender, class, ethnicity. London and New York: Routledge
- Miles, R.** (1994) Rasismi. Suom. Antero Tiusanen & Juha Koivisto. Tampere: Vastapaino, 76, 110, 124–128.

Oinonen, L. (1999) Vietnamilaisia, suomalaisia vai suomenvietnamilaisia? Pääkaupunkiseudun vietnamilaiden etnisyys ja identiteetti 1990-luvulla. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E6/1999.

Patokoski, S. (2009) Maahanmuutto ja kulttuurinen identiteetti nuorten muslimien kertomuksissa. Nuorisotutkimus 3/2009, 47–51.

Raittila, P. (2004) Venäläiset ja virolaiset suomalaisten toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Tampere: Tampere University Press, 17–26.

Rastas, Anna (2005) Rasismi – oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia. Teoksessa Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 69–116.

Rastas, Anna (2002) Katseilla merkityt, silminnähdet erilliset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. Nuorisotutkimus 20:3, 3–4.

Roivainen, I. (1999) Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 1999:2, 26.

Rosenthal, D. & Ranieri N. & Klimidis S. (1996) Vietnamese Adolescents in Australia: Relationships between Perceptions of Self and Parental Values, Intergenerational Conflict, and Gender Dissatisfaction. *International Journal of Psychology* 31(2), 81-92.

Ruusuvuori, J. (2001) Harvey Sacks. Arkielämän metodit ja keskusteluanalyysi. Teoksessa Hänninen, V., Partanen, J. & Ylijoki O.-H. (toim.)(2001) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino, 393.

Räty, Minttu (2002) Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi, 42–44, 57–58.

Sacks, H. (1992) Lectures on Conversation. Toimittanut Gail Jefferson, vol. 1. Oxford: Basil Blackwell, 236-266.

Silverman, D. (1993) *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction.* London & Thousand Oaks & New Delhi: SAGE Publications, 82–38.

Silverman, D. (1998) Harvey Sacks. *Social Science & Conversation Analysis.* Cambridge: Polity Press, 74–79.

Silverman, D. (2001) *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction.* Second edition. First published 1993. London & Thousand Oaks & New Delhi: SAGE Publications, 139.

Suomen säädöskokoelma

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1215/2005.

Vironkannas, E. (2004) Normaalin rajan molemmilla puolilla. Tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteetin rakentumisesta. Stakes tutkimuksia n:o 144. Helsinki: Stakes.

Välilmaa, O. (2002) MCD-analyysi konstruktionistisessa käytössä: identiteettikategoriat jenginuoren tarinan resursseina. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, 14, 23–24, 35.

Werbner, Phina (1997) Essentialising essentialism, essentialising silence: Ambivalence and multiplicity in the constructions of racism and ethnicity. Teoksessa Phina Werbner & Tariq Modood (toim.) *Debating Cultural Hybridity. Multi-Cultural Identities and the Politics of Anti-Racism.* London, New Jersey: Zed Books.

Woodward, K.(toim.) (2004) *Questioning identity: Gender, class, ethnicity.* London and New York: Routledge, 1–11.

Xiong, Z. B. & Eliason P. A. & Detzner D. F & Cleveland M. J. (2005) Southeast Asian Immigrants' Perceptions of Good Adolescents and Good Parents. *The Journal of Psychology* 139 (2), 159 – 175.

DIGITAALISET LÄHTEET

Lee, Jee-Sook (2004) Intergenerational Conflict, Ethnic Identity and their Influences on Problem behaviours among Korean American Adolescents. University of Pittsburgh.

School of Social Work: Väitöskirja.

Saatavana sähköisenä osoitteessa

URL:<http://etd.library.pitt.edu/ETD/available/etd-10282004-094301/unrestricted/JeeSookLee2004.pdf> (Viitattu 30.10.2006).

Meekyung Han (2006) Impact of Intergenerational Conflict and Racial Discrimination on Mental Health of Southeast Asian American Late Adolescents. Society for Social Work and Research. San Jose State University.

Saatavana sähköisenä osoitteessa

URL:<http://sswr.confex.com/sswr/2006/techprogram/P3186.HTM>. (Viitattu 27.10.2006).

Suomen Pakolaisapu.

Saatavana sähköisenä osoitteessa

URL: <http://www.pakolaisapu.fi>. (Viitattu 30.11.2006).

Suomen Punainen Risti. Kotopolku-projekti.

Saatavana sähköisenä osoitteessa

URL:<http://www.kotopolku.redcross.fi>. (Viitattu 25.2.2007).

Tampereen kaupunki (2007) Maahanmuuttajapalvelut.

Saatavana sähköisenä osoitteessa

URL:<http://www.tampere.fi/sosiaalipalvelut/maahanmuuttajat/pakolaiset/index.html> (Viitattu 9.4.2007.)